

18.

POSTNINA
PLAČANA
V GOTOVINI

ŽIVLJENJE IN SVET

ILUSTROVAN TEDENSKI OBZORNIK ★ V LJUBLJANI, 28. APRILA 1935 ★ KNJIGA 17-
UREDNIŠTVO IN UPRAVA V LJUBLJANI, KNAFLJEVA ULICA STEV. 5
TELEFON 3122 DO 3126 ★ CENA POSAMEZNI ŠTEVILKI DIN 2—

ŽIVLJENJE IN SVET — ilustrovan tedenski obzornik

Izhaja ob nedeljah ter stane na leto (dve knjigi) 80 Din, za pol leta (ena knjiga) 40 Din, za četrt leta 20 Din, mesečno 8 Din. Posamezni zvezki se dobivajo po 2 Din

Naročnina za inozemstvo: ITALIJA: četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franka. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šilling. AMERIKA IN OSTALO INOZEMSTVO letno 1½ dolarja

UREDNIŠTVO IN UPRAVA v Ljubljani, Knafljeva ulica 5
TELEFON št. 3122, 3123, 3124, 3125, 3126. ŠT. HISNEGA TELEFONA 905

UREDNIŠTVO NAČELNO NE VRAČA ROKOPISOV

UREDNIK IVAN PODRZAJ

VSEBINA ŠT. 18:

Primarij dr. Mirko Cernič: STEBRI SODOBNE KIRURGIJE (9) — IZUMITELJEVA SMOLA — PRESKUŠANJE PADAL — ŽIVI ORGANIZMI NISO STROJI (dr. V. F.) — Dr. Anton Debeljak: PO SINJI ADRIJI (18) — SKOPOST, PRIROJENA LASTNOST (po dr. Logreju — dr. St. J. — z risbama E. Justina) — GLASBA PRI DELU (tma) — DREVO NAJVEČJEGA OBSEGA — Ivo šorli: NA KLAVNISKEM DVORIŠČU — PANAIT ISTRATI (B) — MILIJONINKE MILIMETRA — Essad beg: ZAROTA ZOPER SVET (18) — PLINSKA VOJNA 500 LET PRED NAŠIM ŠTETJEM — PTIČJE ZIBELKE (B. B-k) — Dr. Vladimir Travner: MAIMONIDES — IZ LITERARNEGA SVETA (Stanko Vraz in Prekmurci — Vilko Novak — Mercure de France o jugoslovanskem slovstvu — A. Debeljak) — PNEVMATICNA KOLESA V POLJEDELSTVU — MNEMOTEHNIŠKI VERZ (k) — ČLOVEK IN DOM (Novodobna oprema) — ŠAH (Problem — Partija z moskovskega turnirja) — ZA BISTRE GLAVE — Na platnicah: KRIŽALJKA (Cras-sus) — ANEKDOTE

Slika na ovitku: POMLADANSKO SONCE VABI (Foto Lueslers)

Naslovna slika: GEO TYROLLER: »DELO« (lesorez)

V prihodnjih zvezkih »ŽIVLJENJA IN SVETA« bodo izšli razen že naznanjenih naslednji prispevki:

Anton Kappus: Svatba na jugu — St. Kociper: Postava in značaj — Trnovo, stara bolgarska prestolnica — Notranje lice kovin — Nekaj kratkočasnega za otroško sobo — Črnogorci I. dr.

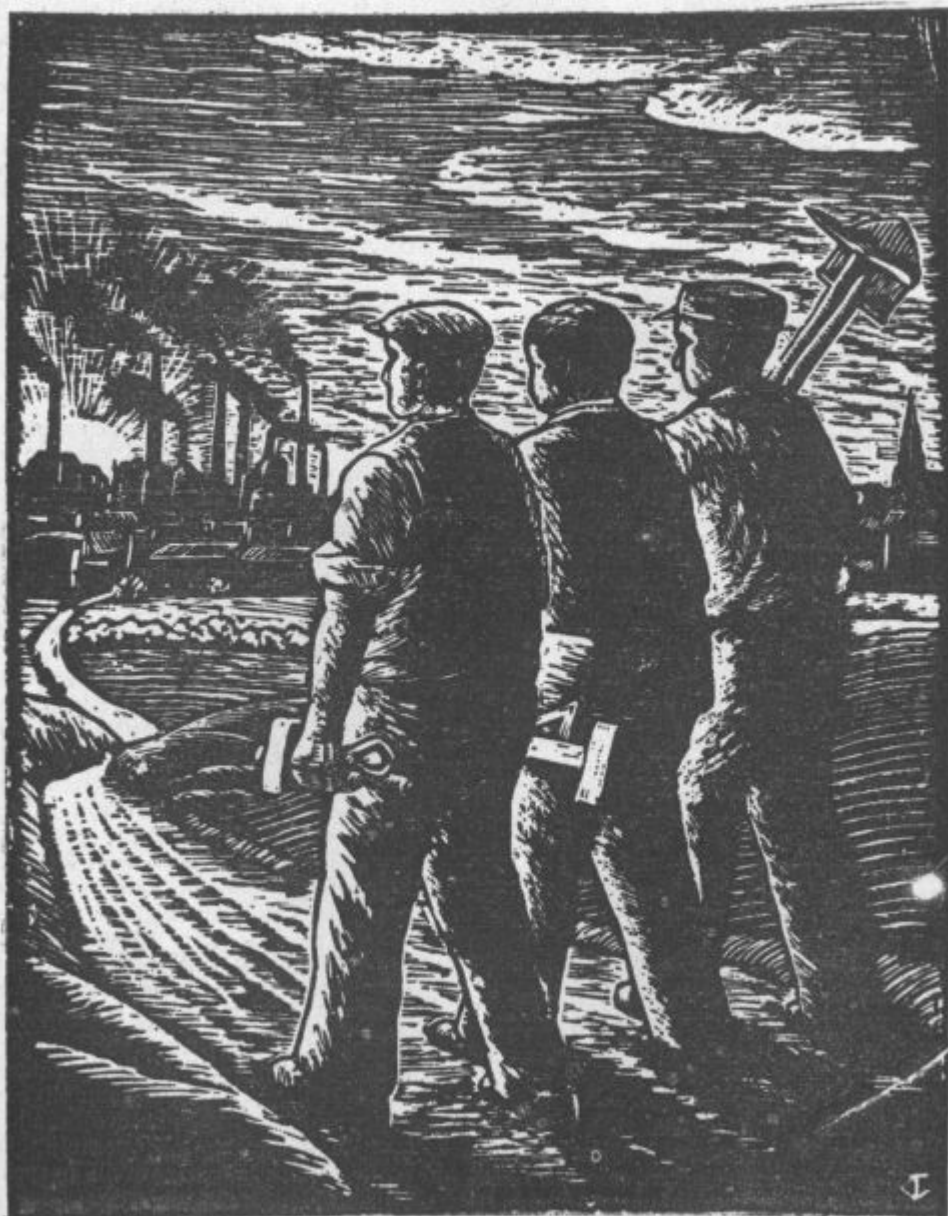
IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA
V LJUBLJANI — NJEN PREDSTAVNIK FRAN JEZERSEK

ŽIVLJENJE IN SVET

STEV. 18.

V LJUBLJANI, 28. APRILA 1935.

KNJIGA 17.

GEO TYROLLER

DELO (lesorez)

STEBRI SODOBNE KIRURGIJE

Primarij DR. MIRKO CERNIC

N A D A L J E V A N J E

III. Kri je najžlahtnejša izmed vseh tekočin — protikrvavitvi

Poleg boja z bolečino je boj s krvjo gotovo najstarejši med kirurškimi opravili oziroma med zdravniškimi dolžnostmi na sploh. Bolečino pač prenese sem pa tja kdo do neverjetne mere, zlasti če mu živci niso normalni, odtekajoča kri pa je liki oljnata lučka: življenju reje zmanjkuje, gineva in končno ugasne.

Da se kri ustavi in krvavitev preneha, je treba v bistvu dvoja: odprte žile se morajo sfrkniti, kri v njih pa strditi in jih zamašiti.

Že stari kirurgi, ki so imeli opravka zgolj z ranami, kakor jih je zadajalo takratno vsakdanje življenje (lov na divjad za prehrano, obramba proti zverem, bojni pohodi in varnost), ki kljub vsemu niti zdaleka ni bilo tako riskantno kot dandanašnje, so imeli dostikrat križe in težave, da so kri ustavili. Če namreč rana sama ni odprla nobene večje žile, oziroma če ožilje samo ni bilo že bolno n. pr. zaradi zavapnenja, ki ne dá, da se žila s trdnim ostenjem zapre, tedaj je krvavitev navadno kaj kmalu prenehala sama od sebe. Kadar pa se to ni zgodilo, tedaj so uporabljali belo železo, s katerim so rane izžigali; ta princip — seveda v drugačni obliki — uporabljamo še danes in krvavečo rano oblijemo z vročo tekočino, ki povzroči, da se žile skrečijo in zapro. Potlej so rano samo trdo obvezali oziroma prevezali nad rano, s čimer so stisnili žile v rani oziroma nad rano in na ta način prekinili dotok sveže krvi od srca sem — to je bilo zdravljenje arterijske krvavitve. Za vensko krvavitev, za dotok črne krvi od koncev udov v rano, pa je bilo treba seveda malce drugačnega postopanja, namreč s stiskom uda pod rano. To smiselno in smotreno ravnanje je imelo popoln uspeh seveda le takrat, če je pritisk na žile imel trdo podlago kot n. pr. lobanjo in druge kosti. Ta način ustavljanja krvi se je ohranil do današnjih dni, se je smotreno izpopolnil in izvrstno služi zlasti v nujnih primerih izven zdravniških za-

vodov kot n. pr. v vojni, na lovu, v hribih itd., dočim pomeni v bolnicah in sanatorijih zgolj prehodni korak, katerega mora čim prej slediti končna ustavitve, ker ud ne prenese brez škode dolgotrajnega stiska vseh organov.

Bolniki sami, še večkrat pa njihovi brezglavi bližnji, so skušali krvaveče rane zdraviti s tem, da so jih obkladali s pajčevino, z živalskimi in lastnimi iztrebki, z rastlinskimi zvarki in precedki. Ker je tako postopanje največkrat ranjencu škodovalo, se je iz tega rodilo staro, pa večno veljavno načelo, ki veli zdravniku in vsakomur: primum non nocere. to je, najprej glej, da ne škodiš!

Vendar vse to današnjemu kirurgu ne more zadostovati, da bi ga ohrabrilo za sodobne operacije, pri katerih se morajo odpreti ne le najfinejše žilice-lasnice, marveč tudi večje in največje, da, celó organi, ki so nekak sklop samih žil in žilic kot na primer golša, ledvice itd. Tu je bilo treba vse drugačnih pripomočkov.

Prvi pripomoček je bil poseben instrument, s katerim se krvaveča žila prime, stisne in potlej podveže. Odtenek te ideje je bil, da se žila, po kateri polje kri v rano, na najprimernejšem mestu nad rano poišče in podveže, tako da do rane kri več ne more.

Za ono drugo, v zdravstvu parenhimsko krvavitev imenovano, pri katerem je vsa rana kakor goba med izžemanjem — to krvavitev bi morda najtočnejše primerjal z izlivom medu iz prerezanega satovja — pa se je rabila tamponada, t. j. natrpanje rane z gazo in vato in zaradi tega pritisk na krvaveče tkivo.

Toda tudi vse to nas ne zadovoljuje. Temu mehaničnemu ustavljanju krvi je bilo treba priključiti še nove načine. Ena vrsta teh je, da s posebnimi zdravili vplivamo na živce-skrčevalce žil pred, med in, če treba, po operaciji. Druga vrsta so taki, ki z zdravili pospešujejo zmožnost krvi, da se strdi.

V zadnjih letih pa se je uveljavila krona teh prizadevanj: pretok krvi iz zdravega na bolnega. Tu se je šele pokazalo, kak neizmeren zaklad zdravih energij je shranjen v krvi. V njej tiče tisočere lastnosti nalič soncu, katere-

ga energija pôlje po vseh stanicah vesoljstva.

★

Če se ozremo nazaj na svoja razpravljanja in na kratko posnamemo, kar smo slišali, vidimo, da je sodobna kirurgija res veja splošne zdravstvene vede, poleg tega pa še prav posebna umetnost, ki temelji na spoznanjih in dognanjih zdravstva in vede sploh, ki pa sloni razen tega še na posebnih svojstvih kirurških stebrih: na razkužbi in brezkužbi, na nebolečnosti in na oblasti nad krvavitvijo.

Na drugi strani pa smo videli, da so se tudi zdravniki, v našem primeru pred vsem kirurgi, borili za svoja dognanja, se zanje žrtvovali in tvegali celo svoje zdravje in življenje. Kakor marsikje drugod se dogaja tudi v kirurgiji: tisti, ki so orali ledino in se prvi z muko dokopali do novih spoznanj, so želi samo nehvaležnost, dočim so se glupeži ustili na njihov rovaš.

Sodobna kirurgija je na zavidanja vredni višini. Vendar se kljub temu, da si leto za letom osvaja nove panoge v zdravstvu, že vendarle opaža bistvena

K. L. HONEGGER

ŠESTNAJSTLETNO DEKLE

preusmeritev: kar se je n. pr. pred četrto stoletjem pri kirurški tuberkulozi (jetika sklepov, kosti in žlez) energično operiralo, to se danes v spoznanju, da je jetika bolezen celotnega organizma in ne samo tistega dela, na katerem se nam kaže, zdravi z dieto, zrakom in soncem. Pri raku pa, ki se v novejšem času smatra prav tako za celotno obolenje kot tuberkuloza, pa kljub temu še zmerom vlada kirurški nož kot nadkriljevalec vseh drugih načinov zdravljenja, dokler je bolezen na taki stopnji, da je radikalna operacija mogoča. To je sicer na videz nesmisel, pa izkušnje nam izpričujejo, da ni, kar si razlagamo tako, da kirurški nož uniči jedro sovražnikaraka, z razpršenimi sovražnikovimi ostanki pa opravi organizem sam. Zato ga je treba po operaciji krepiti in ga čuvati pred vsemi telesnimi in duhovnimi napori.

Pesnik Goethe je rekel pred 100 leti, da kirurg zdravi brez čudežev in brez besed dela čudeže. Slavni angleški kirurg Lister pa je v svojem promocijskem govoru leta 1876 izustil besede: »Če bi nam šlo za dohodke in časti, tedaj naš poklic nikakor ne bi bil vabljen.

Če ga pa izvršujete, tedaj se prepričate, da ima prav posebne prednosti in da človeka prime in zadovoljuje kot noben drugi. Naša ponosna naloga je, da čuvamo nad telesnim svetiščem nesmrtnega duha; le če ostanemo na pravem potu, bomo deležni nepremakljive zvestobe in iskrene ljubezni.«

Moj profesor Rosthorn na Dunaju nam je študentom-novincem v kirurški vedi in umetnosti razlagal, češ, v začetku boste obupani, ker se vam bo zdelo, da so to stvari, ki se jih ne morete nikdar tako naučiti, da bi jim bili kos — to bo stopnja obupa; potlej se boste lotili dela in videli, da gre, ter si namah domišljevali, da vse znate in zmorete — to bo nevarna stopnja objestnosti in domišljavosti; nazadnje pa se bo uveljavilo spoznanje, da res marsikaj znate in zmorete, da pa ste tudi v marsičem brez moči in da se vam, žal, marsikaj ponesreči — tedaj boste prišli na pravo stopnjo zmernosti in preizkušene previdnosti in v tem štadiju glejte, da ostanete svoj živ dan!

In to spoznanje je zame četrti steber sodobne kirurgije.

D A L J E

IZUMITELJEVA SMOLA

Američan Lee de Forest je izumil 1907 elektronko s krmilno mrežo, kakršna se rabi zdaj v sto milijonih vzorcih pri radiu. Lee de Forest pa je prišel takrat s svojim izumom nekoliko prezgodaj in ni mogel najti finančnika, ki bi izkoristil njegov izum. Da bi si prihranil 25 dolarjev, ki jih je moral letno plačevati za zaščito svojega izuma, je pustil patent propasti. Ko bi vzdržal vsaj še leto dni, bi si bil zaslužil milijone, ker so se takrat že polagali temelji današnje ogromne radio industrije.

POSKUSANJE PADAL

Padala morajo nuditi stoosestotno varnost. Običajna tovarniška garancija, ki se nudi za druge izdelke, bi bila v tem primeru pogubna šala. V prvi vrsti je pri padalih važno, kako so zganjena. Zgibanje padal je umetnost, ki bi se je moral vsak pilot temeljito naučiti. Na nekaterih letalskih šolah se poslužujejo za nadzorovanje tega posla naslednje metode: gojenec se mora postaviti s padalom, ki ga je sam zganil, pred močan motor s propelerjem. Na povelje steče proti propellerskemu vetru in potegne za prožilno vrvico. Padalo se odpre in vleče letalca s seboj, dokler ga pomagači ne prestražejo. Bodoči letalci se na ta način najbolje nauče vestnosti, ki je potrebna pri ravnanju s padali.

L. Richter; POMLAD

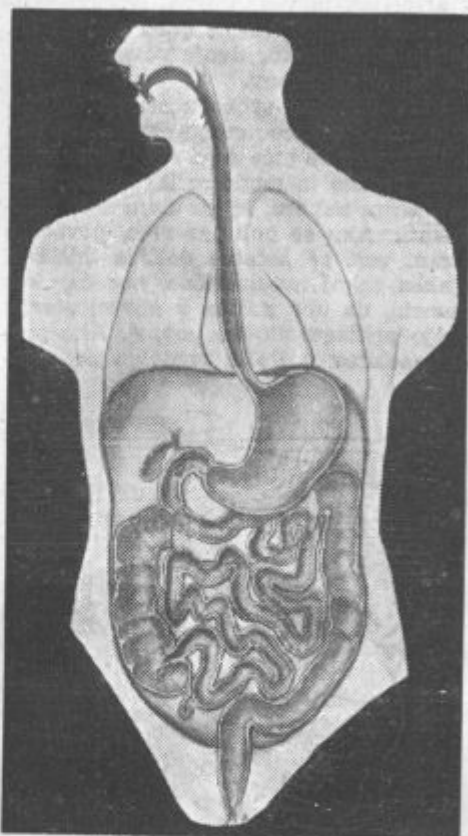
ŽIVI ORGANIZMI NISO STROJI

POGLED V ŽIVLJENJSKE SKRIVNOSTI

Med najprimitivnejša živa bitja štejemo enostanične živine, ki so žival in rastlina hkrati. Že ta bitja so tako razčlenjena v tako zvane organske stanice, da si posamezni deli dele življenjske funkcije. Tudi vsaka stanica tega ali onega rastlinskega organizma je ustvarjena za neki določen posel. Posebno zanimive so v tem pogledu podolgovate kožnate stanice, iz katerih so sestavljene kakor laščki tenki izrastki korenin, tako zvane lasne koreninice. Njihova živa substanca nekaterim snovem popolnoma zabranjuje vstop vase, dočim ga drugim olajšuje. Na ta način lahko stanica izbira med snovmi, ki so ji na razpolago in nabira v sebi tiste, ki ji prijaajo, oziroma, ki jih potrebujejo. Na ta način srkajo iz iste zemlje nekatere stanice n. pr. samo kremenčevo kislino, druge apno, tretje kuhinjsko sol itd. Morska voda vsebuje tri odstotke kuhinjske soli, pa zelo malo kalijevih soli in vendar nakopičijo morske alge, ki jih nenehoma obliiva slana voda, v sebi le prav malo kuhinjske soli, nasprotno pa mnogo kalijevih soli, fosforja in joda, ki ga vsebuje morska voda prav neznatno množino. Ako bi stanice ne imele sposobnosti izbiranja med snovmi, potem tudi ne bi mogle zbrati toliko potrebnih zalog sladkorja in drugih hranilnih snovi v semenju in sadežih.

Prav tako, kakor je stanična protoplasma morskih alg ločena samo s tenko kožico od morske vode, so tudi oči morskih rib in drugih živali zaščitene pred njo zgolj s tanko roževinasto kožico. In dasi je morska voda zelo pronicljiva, se vendar v očesni steklovinii nikoli ne nabere več soli, kakor je organizem potrebuje. Sama živa substanca zabranjuje čezmerno nabiranje soli. Ravno tako se znajo braniti tudi možgani, kadar se žolčno barvilo, ki je zašlo v kri, razširi po vsem telesu. Stanice v očeh n. pr. prav rade spuste vase žolč in dobe od njega značilno rumeno barvo, možganske stanice pa mu popolnoma zabranijo dostop.

Mnogi življenjski pojavi ne bi tekli tako čudovito točno in tako samo po sebi umevno, ako ne bi bile posamezne skupine stanic glede opravljanja svojih funkcij tako zelo samostojne kakor so. Včasih je videti, kakor da bi bile neka-

Prerez človeškega telesa, ki kaže zvezo požiralnika z želodcem

tere stanice posebna bitja zase. Kako čudovito umetno znajo n. pr. ledvice filtrirati ali precejati kri. Vse odvišne in škodljive snovi odstranijo iz nje, dočim varno zadrže vse druge prav tako precejljive snovi, ki so krvi potrebne ali koristne. Kadar se pojavi v krvi preveč sladkorja, se ledvice brž potrudijo, da ga predajo urinu in z njim izločijo iz telesa, da bi na ta način vzdržale zdravju potrebno ravnotežje. Ko pa sladkorja v krvi ni čez potrebo, ga ledvice niti trohice več ne izločijo. Nobena mehanika ne ume razložiti sposobnosti »želodčnega vratarja«, ki zna zadržati v želodcu samo tiste sestavine hrane, ki se morajo v želodcu prebaviti, dočim odrine naprej vse druge, s katerimi ne vedo želodčni sokovi kaj začeti.

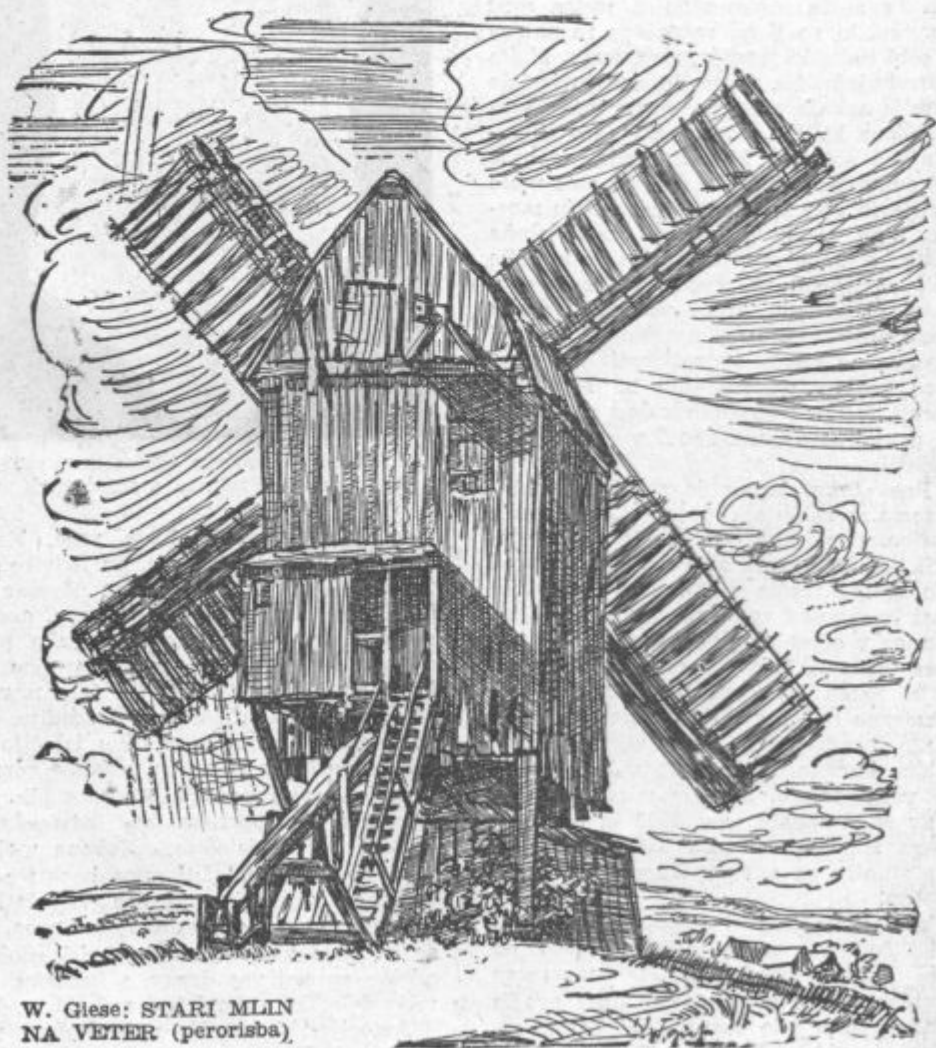
Arterije, ki hranijo našo kožo, se v mrazu skrčijo, nasprotno pa se drobne

lasne žilice hkrati razširijo, tako da v njih kri zastaja in dobi koža višnjevo-rdečo barvo. Isti dražljaj izproži tedaj v arterijah in venah dva povsem nasprotna učinka. Mišice obeh skupin žil, delajo torej kakor dvojce povsem samostojnih organizmov.

Prav posebne sposobnosti pa odlikujejo votlo mišico našega srca. Mišična vlakna srca se umejo po svoji dolžini za čuda prožno in naglo prilagoditi vsakokratnemu naporu, ki ga mora srce zmagovati. Ako se polnitev srca poveča s strani ven, se začetna dolžina mišičnih vlaken takoj avtomatično poveča, kar pomeni, da ima mišica v novem stanju večjo pritiskno silo ko poprej. Ako preobremenitev mišic le predolgo ne odja-

nja, potlej se le-te raztegnejo nad normalno dolžino in se s tem same zavarujejo, da bi se ne raztrgale. Te dragocene lastnosti n. pr. nimajo mišice, ki pregibajo ude. Samo srčna mišica je v stanju prilagoditi se vsakokratni obremenitvi in niti ne na prisiljen, marveč na povsem priroden način. Podoba je, kakor da bi se v sili vklopil v krvni obtok motor večjega učinka. In vendar je ostalo srce isto, motor je ostal isti, samo njegovi cilindri so se povečali, raztegnili, da lahko poganjajo kri z večjo močjo. Tak stroj je po vseh zakonih naše mehanike nemogoč. Take stroje lahko gradi samo narava, po svojih tajnih receptih.

Dr. V. F.

W. Giese: STARI MLIN
NA VETER (perorisba)

P O S I N J I A D R I J I

DR. ANTON DEBELJAK

N A D A L J E V A N J E

Vse te stvari, ki čitatelja močno mudijo, pisatelja pa še bolj, so zavzele prvotno samo nekaj trenutkov: misel je najhitrejša, zdaj si v Splitu, zč-j na zvezdi Miri. Tako sva s solilebnikom še vedno v začetku večerje v podrumu Ispod Grota. Božje darove uživajoč si izmišljava, kaj naj bi s seboj vzela za brašno. Vsakega nekoliko, sem nasvetoval po znanem reku: Ein bissl Mischung bringt Erfrischung, po moje: razlika mika, po latinsko pa: variatio delectat. Posebno vabljava bi bila jed, ki jo navaja Asistofan v »Babjem taboru« (ženski shod, Ekklesiazusi) in ki vsebuje nemara največ sestavin, obilo več nego najboljši lptavec. Aristofanov ragout torej slove:

Lepadotemacho — selachogaleo — kranio — leipsano — drimyllo — drimatosilphi — sparaomelito — katakachymeno — kichle — pikossypho — phatto — peristeralektryo — noptegkephalo — kiklopelei — olago — osiraeo — baphetraganopteron.

J. H. Voss je to ime takole ponemčil: Austerig — böckelig — butten — lampretiges — schädelzerstückelungs — herbegebrühetes — silphioonwürziges — honigbetränfeltes — amseligschnepfiges — tauben — fasaniges — hähneleinhir-niges — drosselgebratenes — ämmerling — hasiges — mostiges — graubiges Geflügelgericht.

Mogoče bo tiskarski škrat naš recept kaj potvoril. Zato greste lahko iskat besedilo v mariborsko »Zoro« 1873 (144), kjer pa stoji »predzadnji besedi res b, p p: graupiges.

7a nas kravojedce, kakor označujejo Indi evropskega dvonožca, je pričujoči recept zares prikupen. Zato naj ga po našim, kolikor bom vedel in znal:

Ostrigasto — kozlovska — robčasta (kameničasta) — minogasta — zdrob-jeno možganska — rezno varjena — s silfijem začinjena — z medom porošena — kosonsko kl'unačasta — golobje — fazansko — piškomožganska — drozgasto pečena — strnadovo — zajčje — moštnato — kašnato — perutninska jed.

— Oho, to pa je nekaj takega, da ni za vsacega! se je oglašil v moji koži smrkolin iz prejšnjega stoletja, dečko, ki je spomladi ali jeseni krave pasel in

na vse zgodaj čakal na rosnem pašniku, kedaj bo živinče kaj gorcega od sebe vrglo,⁵⁾ da bo mogel stopiti bosopet v črno špinačo; frkolin, ki je poleti z drugimi štrkolini — majhna stopinja, velika zlobinja — pekel srakoperje in vrabce, na moč hvaleč izborno slast prismojene pečenke.

— Nekaj takega, kar ni za vsakega! je potrdil v meni vseučilišnik, ki je na Dunaju menzaril in o priliki hodil v gostilno, označeno s konjsko in oslovsko glavo v izvesku; zanesenjak, ki se je slastoustil s Catullovim vrabičem in njegovo deklico:

Passer, deliciae meae puellae... saj mu je bil kakor Catullu mošnjiček s pajčino predreden:

Plenus sacculus est araneorum... sanjar, nič manj zadovoljen kakor Catullo Furio, ki tako malo uživa pozemskih darov, da gre komaj desetkrat na leto v tihi kotiček in daje od sebe trda zrnca, ki jih sme z roko tretji, ne da bi si prste pomazal:

...culus tibi purior salillost,
Nec toto decies cacas in anno,
Atque id duntius eat faba et lapillis
Quod tu si manibus teras fricesque,
Non umquam digitum inquinare possis...

— Katera možinja,⁶⁾ vprašuje v meni tisti avatar, ki dan za dnem ptice krmi in ima še celo za vrabce vselej košček kruha pripravljenega v žepu, zadovoljen, ako ga marajo zobati, — katera možinja bi bila kos, da mi pripravi ta prigrizek po grškem navodilu? Okusna pa mora biti ta poslastica vsaj tako kakor češki »cuc na bidylku«, ki ga P. Eisner v Praški preši 10. marca nemči z »Lutsche am Speil«, sesulja na špili, cucalo na šibici. Tak cucelj na paličici — kolut ali krogla izborna sladke, lep-ljive in vlačne snovi, natakknjene na držalce — se prodaja po semnjih in ljudskih veselicah.

Toda kaj toliko čebljaš o jedachi? utegne reči kak bralec. Nato smem ugovarjati, da je papa in pupa velikan-skega pomena. Franz Werfel je v svoji drami Božje kraljestvo na Češkem (Das Reich Gottes in Böhmen, 1930) izjavil,

⁵⁾ Izraz Laščanskega gospoda.

⁶⁾ Izraz za Evo v svetem pismu britanske družbe.

da tiči nemara v jelu in prebavi smisel vesoljnega sveta: Vielleicht ist Fressen und Stinken der Sinn des Weltalls.

To domnevno resnico je bržkone slutil oni dijak, ki je med učno uro sestavljal naslednji »Recept za okusno jedilo«:

»Na pet litrov vrele vode vzemite eno kilo sode. Pa soli in par krompirjev in polno pest dolarjev. Nato kamilic in par golobic pa liter olja, vazelina, vina, trempetina (!). Vse skupaj premešajte, čez par ur pet klobas dodajte, pa košček

uspela. — Ta recept je za kosilo, ki bi vsakemu tehnilo. Zdaj želim pa vsem poprek obilo sreče: Dober tek!

Ko sva se tako mrsila s solilebnikom — Zapik! Obrazložiti moram zaradi nekaterih, ki niso čitali prvih poglavij mojega kramljanja, kaj pomeni solilebnik. To je dober sosed, s katerim si deliš sol in hleb. Narodno skovan-ko rabi večkrat Mićun M. Pavičević v svojih dvanajestih knjigah »Crnogorci u pričama i anegdotama«.

čokolade, marmelade, safalade, mleka, žajfe, petroleja, petrolejevega kleja. Vse kuhajte pol ure. Pridenite še tri kure, malo jajec, vazelina, eno škatico globina. Tedaj zavijte v stare gate velik kos prašičje prate. Namesto cukra vazelina, namesto vode liter vina. Da okusno bo kosilo, primešajte še črnila in odola, kalodonta, žajfe in pa žilidre okajene fajfe... gumištaufe (?) in rozine, kurje perje in kocine. — Da hitrejša bo prebava, privrzite drandrefana (?), zobotrebec, makaronov, tinamita in patronov. Če melšpajza poželite, malo gipsa si denite. Iz čikov od viržinke napravite si palačinke. Za kompot pa ne skrbite, zlahka si ga naredite. Kilo konjskih fig s šabesom si polijte. Zdaj še paprike dodajte. Čez pet minut pa primešajte troho popra, tudi dobra je konoplja. — Če je ni pri hiši, kravo si kupite: mleka pomolžite, v šalo ga prilijte. Zdaj vzemite mrvico globina, potlej še bencina, paradajzov in pepela — pa bo kava vam

S solilebnikom sva se mrsila⁷⁾ v dalmatinski kuhinji. Mrsnina, to je mesenina, mi dandanes že več tako ne diši kot izvrstna solata. Italijan ima zanjo navodilo: insalata poco accettata, bene oleata. Neke kuharske bukve podajajo tale nasvet za njo: Skopuh jo mora okisati, potratnik jo pooljiti, norec pa premešati... Zaz zase potrebujem dva tri skopuhe in pol potratnika.

Mesnina je bila sicer izvrstna, vendar malo preslana. Sol! Koliko slave so ti že spleli različni veleumi. Pri nas te je poveljeval Josip Stritar, a jaz te imam hitro dovolj in preveč. Morda mi je duhovnik ob krstu dal preveliko porcijo, rekoč: »Accipe sal sapientiae«. Zato se mi nemara Na Cl tako naglo prigrusti. Vendar je že v pradavnini veljala sol za

⁷⁾ Znanec F. z Brezja mi trdi, da v njegovem kraju »mrsiti se« pomeni: postiti se. Torej ravno narobe splošno slovenskemu pojmu.

prvovrstno začimbo. Sallustius jo šteje med irritamenta gulae, dražila (spodbude) za grlo. Stare postave na Nizozemskem so velevale, da se je zločincem dajal nesoljen kruh: tako so bili najhujše kaznovani. Solarina je bila od nekdanj najzoprnejši davek: Martin Krpan je mejače pošteno našeškal. Tacitus poroča, da so se stari Germani ljuto bojevali za slane vrelce. Pri Abesincih je sol dolgo veljala za denar in iz Buffona lahko zveš, da jo je vsakdo nosil v žepu pri sebi. Kadar sta se dva prijatelja srečala, se nista poljubila po rusko ali drugače, pač pa si dala polizati svoj slani kamen. Nekateri narodi močno hlepé po njej, kakor naši otroci po sladkorčkah: zamorci v Siera-Leonu, Sahari, Sudanu. Drugim pa ni zanjo: Numidom, Kirgizom, Beduinom. Jaz torej do neke mere vlečem z bednimi Beduini. Toda kdo ima prav?

Neki kemično-biološki list prinese vsak mesec na naslovni strani geslo: »Najljubkejšo človeško telo ni nič drugega kakor akvarij: 40 litrov tople morske vode, kjer živijo stanice.« Slanost uhaja iz tega akvarija po raznih potih: Daudetov »Brat Jakob« jo je največ gubil s solzami.

V vročem pasu sveta bi človeška temperatura naglo presegla 37°, kar bi bilo

usodno za telo. Toda čudovit avtomatizem ureja termično obrambo. Kako to? Obilen znoj prinaša hladilo, ki vzdržuje temperaturo telesa blizu normale. Če človek dosti pije, uhaja skozi znojnice seveda tudi nekaj soli; zato pa naš akvarij trpi zgubo soli. To se pripeti Saharcu ali Sudancu, ki polokata 6 do 12 litrov vode na dan. Odtod ta huda lakota po soli, kakršno človek čuti po vročih deželah. Evropski vojak v Sudanu je prejema ne 15, temveč 30 gramov na dan.

Organizmu je dovajati soli ne samo sorazmerno s pijačo, marveč tudi sorazmerno z jedačo. Travovedci je dobijo premalo v svoji krmi, zato so vsi neumni nanjo: tako n. pr. »neslane kozice«, kakor jih imenuje Finžgar s svojim epu »Triglavus«. Sem spadajo krave, kozli, janjci in človeški vegetarijanci. Njim je rekel evangelist: Bonum est sal; habete in vobis sal et pacem habete.⁸⁾

⁸⁾ O takih in enakih vprašanjih je letos izšla v Parizu strokovna knjiga: Dr. J. Chaussin, Comment et pourquoi nous devons manger du sel.

D A L J E

B. ZIMMERMANN

ROMANTIKA (lesorez)

SKOPOST – PRIROJENA LASTNOST

Skopost je posebne vrste duševna bolezen. Skopuh se skuša omejiti do skrajnosti. Ta način bolnega varčevanja vodi v svojih skrajnih posledicah do lakote v izobilju, pri posebno razviti bolezni pa celo do smrti na vreči zlata. Poleg tega se skopuhovo stanje z leti stalno slabša, dokler »varčevalni instinkt« ne izrabljuje vse duševne in telesne energije.

Skopost je treba razlikovati od požrešnosti, ki je bolestna in pretirana želja za zaslužkom, med tem ko je skopost nenaravno razvit čut varčevanja. Skopuhova strast je osredotočena na denar, kateremu se človek zapiše z dušo in telesom. Da skupuh obdrži v svoji posesti denar, se mora odreči marsikateremu veselju in ugodju.

Kakor vsaka strast ima tudi skopost svoje užitke, ki so sicer boleštni, niso pa zato nič manj globoki in veliki. Skopuh uživa v tem, da gleda svojega malika, ga gladi in se ob njem napaja. Zato je mnenje, ki slika skopuha kot nesrečnega človeka, napačno. Pravo bogastvo normalnega človeka često res ne naredi srečnega, pač pa dozdevno bogastvo skopuha skoraj vedno osreči. Odrekanje v življenju mu poplača neke vrste višja blaženost.

Posebna poteza v psihologiji skopuha je njegov strah pred vsakim rizikom. Skopuh je nasprotje hazarderja. Skopuh ne izroča svojega težko prihranjenega denarja naključju. Ne igra na borzi, ne kupuje srečk, delnic in obligacij. Sicer je pa v denarnih zadevah pošten človek. Dolgov ne dela, če je pa že k temu primoran, jih po možnosti omejuje ter jih plača, čim jih more. Skopuh noče biti

dolžnik, ker hoče imeti svoje zlato sam zase. Skopuhu manjka domišljija in v tem je najbrže njegov pretiran smisel za varčevanje. Ne zna si točno predstavljati kupne moči denarja, niti sreče, ki jo prinese človeku, če zna pravilno z njim postopati.

Posebno zanimivo je, da je skopost bolezen, ki se je človek ne zaveda. Skopuh ne ve za svojo lastnost, ne obsoja se in se ne pritožuje. Očitek skopuštva smatra za krivičen in nezaslužen ter se nad njim razburja. Zagovarja se z varčevanjem. Kdor ga posluša, kako hvali zmernost in samozatajevanje, bi ga moral smatrati za modrijana, če ne bi poznal njegove slabosti.

V odnosih do svojih sovrstnikov je skopuh brez srca. V njegovem značaju je poteza krutosti če ne celo nečloveškosti. Vse, ki so mu po naravnih zakonih najbližji, sovraži. Kot oče nima smisla za družino, v prijateljskih odnosih je brez vsake nežnosti. Nima usmiljenja do drugih, ker ga ne pozna sam do sebe, čeprav ravna s seboj malo boljše kakor z nesrečneži, ki so odvisni od njega. Zlasti pa sovraži svoje dediče.

Cudno je, da ima skopuh često avtoriteto na svojo okolico. On jo zna neusmiljeno ukloniti svoji volji. Obdaja se z ljudmi, ki jih izrablja.

Tudi ni splošno res, da bi skopuhi živel v večnem strahu za svoje zaklade. Takšni strahovi običajno ne kratijo skopuhom spanja in ne motijo njih duševnega miru. Če izgubi skopuh vse svoje premoženje, se pri njem ne pojavljajo izbruhi obupa. Znameniti profesor de Fursac, ki je napisal o skopuhih do sedaj najboljšo študijo, pravi celo, da je videl pri ljudeh, ko so izgubili vse svo-

je premoženje, le hipen izraz slabe volje, kar je pa bilo tudi vse. Skopuhu ostane strast, ki mu nudi tolažbo. Znova začne štediti ter si bo vedno nekaj prihranil, ker nima skoraj nobenih potreb in zato tudi nobenih izdatkov.

Skopost je nedvomno prirojena bolezen. Ako si ogledamo skopuha v vsakdanjem življenju, njegovo zagrizeno varčevanje, njegovo v vseh ozirih skromno in malenkostno življenje brez vsake udobnosti in razvedrila, njegove večne spore in prepire z okolico, njegovo sovraštvo do vsakega sijaja, potem vemo, da more biti skopuh le človek, ki mu je prirojena ta lastnost.

Ce je treba, gre skopuh tudi beračit. Beračenje kot tako se mu ne upira, saj je v skladu z njegovimi notranjimi nagnjenji. Miloščina mu nudi možnost, da nekaj vzame, ne da bi mu zato bilo treba kaj dati.

Včasih pride skopost v nasprotje z drugimi strastmi, zlasti z ambicijo in ljubeznijo. Vendar človek, čigar čustva

zaidejo v taka protislovja, ne spada med prave skopuhe. Prava skopost obvlada vse druge strasti in jih kratko malo zatire. Skopost noče deliti oblasti. Eleganca nečimurnega skopuha je žalostna. Če je pa zaljubljen in hoče pokloniti dar, se njegov poklon vedno konča kot umazanost. Sicer pa imajo skopuhi malo življenjske sile, slabo ekspanzivno moč in skromen temperament. Po svojem značaju zato niso agresivni, zavzemajo vedno defenzivno ali negativno stališče in napravljajo vtis mrkih ljudi.

Znano je, da je pred vsem starost doba skoposti. Že vnanost skopuhov kaže njihove duševne zablude. Poteze v licu se ugrebejo, s kosti izgine meso, prsti postanejo dolgi in suhi kakor pajkove noge. Treba je pa pristaviti, da dosežejo skopuhi visoko starost. Njih trezno in asketsko življenje ohranjuje njihove moči in zadržuje izrabo življenjske sile.

Po razpravi dr. Logreja — dr. St. J.

STARA MATI NA POMLADNEM SONCU

GLASBA PRI DELU

Utile cum dulce — koristno in prijetno naj bi po Horatiju bilo vodilo pisateljevemu delu in namen njegovega posredovanja vrednot. Ker ni težko posplošiti heksametra: »žeblico zadene v glavico, kdor veže prijetno s koristnim« ter ga na sploh uporabiti za vsakotero udejstvovanje, pač ni presenetljivo, da je skozi stoletja bistveno soodločal pri vrednotenju kulturnih tvorb. Toda naša doba je polna prevrednotenja. Larpur-lartizem je okrnil utile, taylorizem, ki mu vzdavajo nekateri priimek »psihologija dela«, pa je okrnil dulce. Ta okrnitev prijetnega pa ni sledila pravcu, ki ga pesnik Nove pisarije biča. Prijetno naj le še ostane, toda naj, sloneče na vseobvladujočem podstavku koristi, služi namenu.

Po najnovejših poskusih more namreč glasba bistveno povečati zmogljivost utrujene osebe. Primerni ritmi glasbe ne nudijo z enakomerno potekajočim delom zaposlenemu rokodelcu le zabave, marveč mu v precejšnji meri zvečajo veselje do dela. Zato ni čuda, da so posvetili problemu glasbe pri delu veliko pažnjo in skrb. Saj je izraba človeških sil do zadnje možnosti smoter industrije v dobi depresije dumpingov in potencirane konkurence. Tehnika sama sicer ni nikoli imela namena z njenimi proizvodi usuznjevati človeka. Da, prav obratno, hotela je s svojo dejavnostjo odvzeti človeštvu del onega prokletstva: »V znoju obraza boš jedel svoj kruh«. Hotela je — mnogo dejstev govori še danes v njen prilog — odvzeti človeštvu suženjsko in težaško delo ter ga duhovno dvigniti. Toda mamon je bil in morda tudi vedno bo močnejši od nje. Tako je tudi pri »industrializaciji glasbe« zmagal mamon ter si osvojil globoko, prodorno in vzvišeno prostorno umetnost — glasbo.

Odslej bo torej glasba s svojimi duhovnimi impulzi dajala oslabelemu delavcu moč ter ga telesno izčrpala, izgnetla in izmozgala do zadnjih meja. Kajti smernice, ki so jih dale zgoraj omenjene raziskave, slovejo takole: Ne dajaj preveč; ura pred poldnem in pred popoldanskim zaključkom dela naj zadošča. Tudi naj bo glasba primerna — prenos gramofonskih plošč z zvočnikom — ter ne preglasna; biti sme le malce glasnejša od šuma in ropota, ki vlada

v delavnici. Češ: Le pravilno razumevanje svojiskosti in potreb obrata ter ljubezen do stvari bosta v vsakem slučaju nagradile v to svrhu uporabljen trud.

Upajmo, da nas ne bodo dognanja tayloriziranih držav Amerike in Rusije zavedla, marveč nas povsem streznila, darujoč nam spoznanje, da v opisanem pravcu ni mogoče uspeti.

Kajti ne glede na profanacijo glasbe, potrebuje delo energijo in sta za njo hrana in počitek edini ekvivalent.

(tma)

L. Richter: JASNA NOC

DREVO NAJVEČJEGA OBSEGA

Najstareše drevo na svetu bo po vsej verjetnosti cipresa, ki raste na pokopališču vasi Santa Maria del Tule v Mehiki. Drevo meri v obsegu 52,5 m in se še zdaj vsako leto odebeli čez premer za kakih 20 mm. Starost ciprese cenijo na 5000 do 10.000 let.

NA KLAVNIŠKEM DVORIŠČU

(Sličica iz leta 1917)

IVO SORLI

Mladi vol: Kaj so nas nagnali na to pusto dvorišče? Tam zadaj v staji je vendar bolj prijazno, ker so tla vsaj še malo zelena. In se tudi ne občutiš tako blizu smrti — uh, tista vrata tam v klavnico, kar ozreti se ne upam tja! Pa nas menda vendar že kar danes vseh skupaj ne pokoljejo, druge za drugim seveda?

Stari vol: Ne; eden višjih nas je prišel samo štet. Baje so zasledili nekakšne nerednosti, češ, da so podčastniki tri ali štiri od nas prodali mesarju v mestu. Poglejte ga, je že tam — tisti z zlatim ovratnikom je!

Mladi vol: Jaz bi mu že dal štetiti! Da sem mu bliže, bi ga samo enkrat sunil!

Stari vol: In kaj bi imel od tega? Dočim boš tako morda zadnji, bi te potem prvega ubili! Sicer pa mož vrši samo svojo dolžnost — poslali so ga! Pri ljudeh je tako, da mora nižji slušati višjega, ta še višjega in tako dalje do samega cesarja, ki se mora ozirati spet na tako zvano javno mnenje.

Mladi vol: O, jako lepo se je oziral! Posebno naši ubogi bivši gospodarji so mu menda zelo hvaležni! Dobro, da morajo ti roparji sedaj prebroditi baje že šest vas, preden iztaknejo še katerega od nas — bo vsaj prej konec!

Drugi vol: Ne bo ga! Poglej tam tistega rejenega psa! Dokler imajo za takšno nepotrebno zverino, jim očitno še ni sile. To je res že neverjetno: meso neužitno, ne mleka ne volne, še koža skoraj za nič! (Se obrne k staremu volu:) Ali vi razumete, zakaj in čemu jih rede?

Stari vol: S psi je druga stvar. Če želite, vam povem zgodbo, ki mi jo je pravila še moja rajnka mati. Bilo je v tistih starodavnih časih, ko smo se živali šele razvrščale, bi rekel. Prav za prav so nas začeli razvrščati ljudje, med domače in divje namreč. Prvi, ki so se jih polastili in potem tudi skrbeli zanje, smo bili prav mi govedo in ovce; ne zaradi mesa seveda — tega so si ljudje lahko dovolj nalovili — temveč zaradi mleka in volne. Ko se je človeštvo povzpelo više in začelo obdelovati zemljo, je pritegnilo še konja, kamele, osla in tako dalje. Čim bolj pa se je množilo in

DR. IVO SORLI

širilo, bolj huda je predla živalim, ki so jih izključili iz svojih bivališč, deloma zaradi njih nevarnosti, deloma zaradi njih nekoristnosti. Med ta bitja je sodil tudi pes in je bil morebiti še najbolj nesrečen med njimi: na eni strani premalo močan, da bi bil kos mnogim svojim sovražnikom med zverjadjo, na drugi pa dovolj razumen, da je znal ceniti koristi, ki nam jih nudi človek, ako nas vzame pod svoje okrilje.

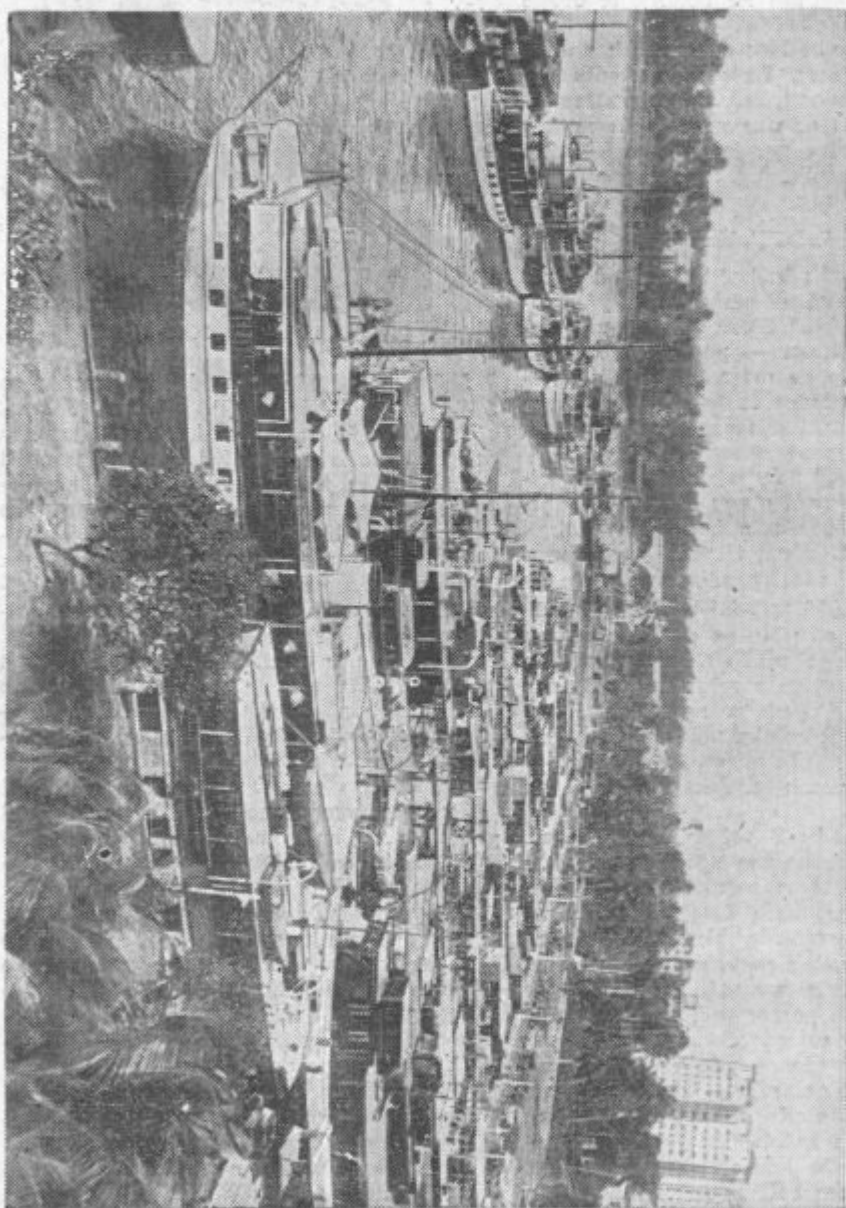
Mladi vol: Rad bi vedel, kakšne koristi! Da mu moramo za tisto malo krme prevažati najtežje tovore, mu prepuščati svoje mladice in naposled žrtvovati celo življenje!

Stari vol: O nerazsodna mladina! Pa ti je vsaj tisto malo krme gotove! Kaj pa, če na primer po avstralskih preirijah oblaki kobilic v nekaj urah požrejo na ure in ure hoda zadnjo zeleno bil, da morajo od lakote poginiti cele črede, preden pridejo spet do živeža? Eto, to ti je obenem tudi vrednost tiste tako zvane široke svobode, o kateri sanjajo baje tudi že nekateri izmed vas — svoboden si, do vseh koncev svoboden, toda nihče ti ne pomore, ako pride nesreča! In zdi se mi, da je hipna smrt pod mesarjevim betom še vedno boljša od strašne smrti za lakoto! — Ampak, da nadaljujem povest o pse! Videli smo torej, kako žalostno so živeli in kako

hrepenele, da bi človek sprejel za svoje tudi nje. No, vsi poskusi so ostali zaman — kadarkoli so se približali naselbinam in vasem, ljudje so jih nagnali s koli in kamenjem. Prav to ponujanje jih je pa še bolj osovražilo tudi pri divjačini in celo njih najbližnji sorodniki volkovi so jih proglasili za izdajalce. Tako jim že kar ni bilo več obznanja. Tu se je spet enkrat zbrala vsa množica nesrečnikov ob robu nekega gozda — globlje noter si že dolgo niso

več upali — ali s skupnim premišljevanjem. le ne bi našli poti iz strašnih stisk. Ali, joj, vse razglabljanje zaman! Nenadoma se oglasi najstarejši med njimi, bivši njih poglavar: »Bratje!« pravi. »Ker zaradi svoje starosti in slabosti že dolgo ne morem več z vami, sem slišal marsikaj, česar do danes še nisem vedel. Ali niste pripovedovali, da ste nekateri videli mimo kmetov in pastirjev še novo vrsto ljudi, ki se jim pravi gospoda? Mar se je že kdo od vas posku-

VREDNOST 40 MILIJONOV!
V milanskem pristanišču (Florida) je zasidrano v zimskih mesecih na stotine luksuznih jant
amerskih milijonarjev, kojih vrednost cenijo na 40 milijonov dolarjev

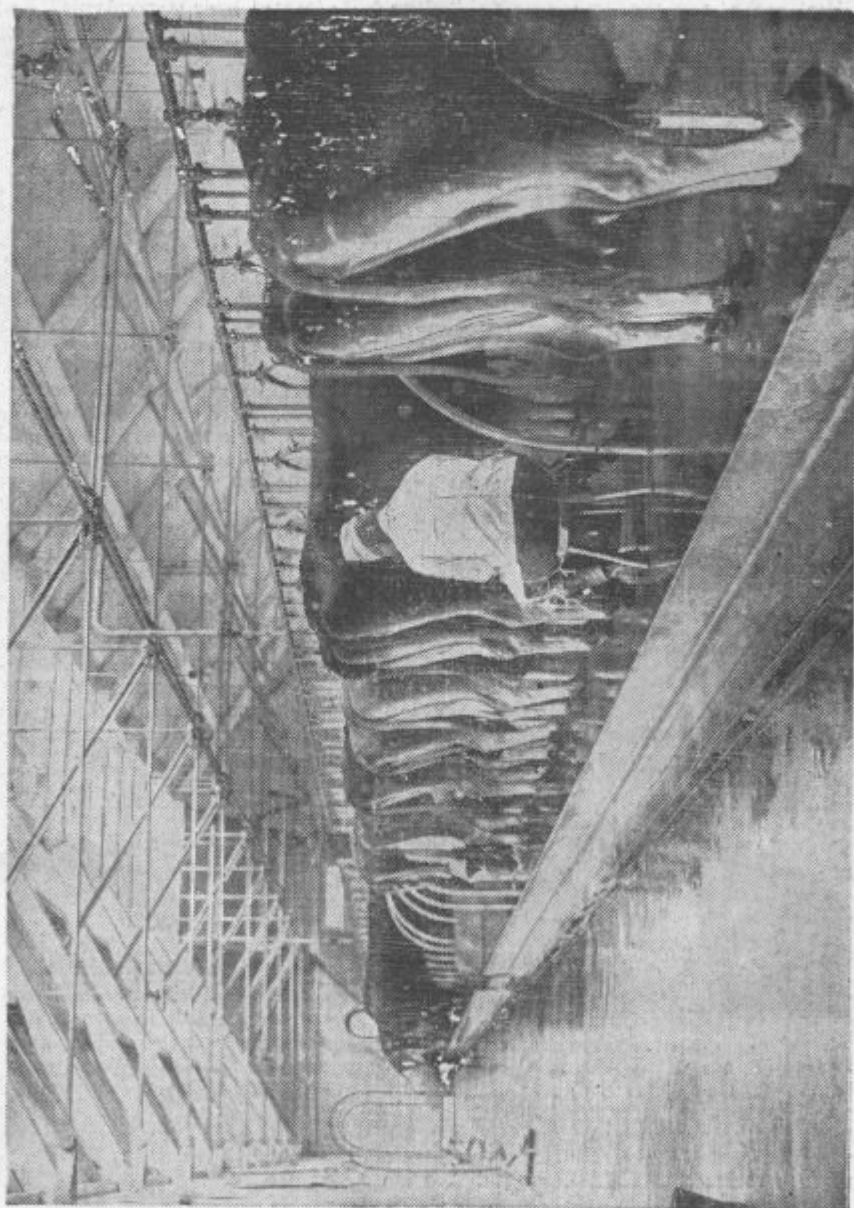

šal približati tem?« Vsi so se začudeno pogledali, njegov naslednik pa je odgovoril: »Nismo se, oče. Kajti, glej, tistim, ki jih imenujejo gospoda, donesejo vsega, kar potrebujejo, prav ti kmetje in pastirji, visoke gradove pa, v katerih bivajo, jim ščitijo bleščeči vojščaki — v kakšno korist naj bi jim bili mi?« — »Tega ne vem,« je dejal poglavar, »toda to vem, da odlagati ni več mogoče. Izberite iz svoje srede najlepšega in najčilejšega, skrbno ga operite in počesaj-

te, pa naj gre in poskusi!« Vse je veselo zalajalo in pol ure pozneje je že stekel čez polje lep beli in, tako čist in prikupen, da je vse polno nade gledalo za njim. Belin pa je hitel in hitel čez njive in trate, izogibajoč se hiš in ljudi, ter že v nekaj urah prispel pod svetel grad. In glej, pravkar so se odprla visoka vrata in na livado pod mogočno zgradbo se je vtila dolga vrsta sijajno oblečenih vitezov in njih gospa. Ko so dospeli do ravnice, so vsi poskakali s

KRALJEVSKI HLEV

Angleški kralj se zelo zanima za poljedelstvo, kar dokazujejo njegova gospodarska poslopja v Windsoru, kjer ima vzorno in moderno urejene hleve

konj in se zbrali okrog dveh visokih stolov na sredi, a na ta dva stola sta sedla najsijajnejši od vitezov in najlepša gospa. In vse se jima je priklanjalo do tal, k lepi ženski pa so stopili drug za drugim in ji poljubili prebelo roko. Belin je gledal samo nekaj trenutkov izza bližnjega grma in že vse razumel: tu ali pa nikjer — kar znajo ti, znam tudi jaz. Še enkrat je pretegnil svoje lepo vitko telo in že se počasi približal, sklanjajoč se popolnoma k tlom in z najmilejšim glasom tiho cvileč. »Pes!« je zakričal nekdo. »Ubijte ga!« Toda tu se je nanj ozrla šama prelepa gospa. »To ljubko stvarco boste ubijali?« je zmajala z glavico. »Poglejte, kako se siromaček trese, kako vdano gleda, kako se v strahu plazi bliže! Pojdi sem, ljuba živalca in nikar se ne boj!« Belin pa je dobrotnici stisnil glavo na kolena ter ji poljubil roko, kakor je videl one druge prej.

Kaj bi vam na dolgo pripovedoval? Belin je v hipu postal ljubljeneec visoke gospe. In ker so vsi videli, kako ga ima rada, in ker so vsi mislili samo na to, kako bi se ji prikupili, so mu vsi donašali najslajših prigrizkov, ga božali in milovali, da je kar skakal od sreče. Še tisto noč je smel spati v sobi same grofice in na tla so mu pogrnil najmehkejšo medvedovo kožo. Ni pa pozabil svojih tovarišev in drugi dan je prošil toliko časa, dokler ga niso razumeli, da jim hoče nekaj pokazati. In so vsi šli z njim, našli njegovo družbo in niti eden ni ostal brez gospodarja! Kajti od vedno so in vedno bodo nižji posnemali šege in navade višjih.

Mladi vol: Na prihuljenosti so si torej psi zgradili svojo srečo?

Stari vol: Ljudje ji pravijo vdanost in zvestoba.

DNEVA NE DOVE NOBENA PRATKA

Dne 14. aprila je ugasnilo v Bukarešti življenje enega najslavnejših pisateljev romunskega poretla: Panaita Istrati-ja. Proslavil se je v nemali meri zaradi tega, ker je svoje romane in povesti pisal v francoščini. Njegovo življenje je bilo zelo pisano: rodil se je l. 1884. v Braili kot sin

delavke in tihotapca, zrasel je med predmestnimi otroci in kot mladenič odrinil v široki svet. Dalje časa je živel v Grčiji. V Švici se je naučil francoščine. Bil je krošnjar, delavec, pristaniški nosač in še marsikaj, večkrat pa tudi brezposeln pohajkovelec. Tako je prihajal v stike z ljudmi »z dna«, in kakor je nekoč Maksim Gorki zaslovel s podobami iz življenja ruskih bosjakov, so Panaitu Istratiu pripomogle do imena in imetja njegove originalne povesti iz življenja levantinskih postopačev, romunskih kmetov in hajdukov, ki jih je opisoval živahno in večše z neko posebno zanositostjo in vero v ta pisani svet primitivnih ljudi. Njegovi najznamenitejši spisi so: »Kyra Kyralina«, »Povesti Andreja Zagraf-fa«, »Stric Angiel«, »Hajduki«, »Mihail« i. dr. V svojih reportažah iz sovjetske Rusije ni prikrival razočaranja proletarskega revolucionarja z razmerami pod »diktaturo proletariata«. L. 1931. je bil v Ljubljani: tedaj se je seznanil tudi z nekaterimi slovenskimi književniki. Pokopala ga je tuberkuloza. B.

MILIJONINKE MILIMETRA

Na dunajski tehniški visoki šoli so konstruirali električno merilno pripravo, ki omogoča v vseh okoliščinah popolnoma zanesljivo meriti dolžinske spremembe na milijoninko milimetra natanko. Aparat n. pr. popolnoma razločno pokaže kako se napeta kovinska žica raztegne, če se ji približa človek, ki vpliva nanjo s svojo telesno temperaturo.

ZAROTA ZOPER SVET

ESSAD BEG

N A D A L J E V A N J E

AVTORIZIRAN PREVOD

ČEKA V PROVINCI

G
P
U

To poglavje je samo za čitatelje z močnimi živci. Kdor se noče seznaniti z dokumenti iz dobe terorja, naj ne čita. In vendar to poglavje ne sme manjkati v knjigi, ki hoče podati vsaj kolikor toliko pregledno sliko terorja.

Medtem ko je imel teror v Petrogradu in Moskvu nekakšen organiziran karakter, je divjala v provinci neorganizirana, živalska moritev. V številnih pokrajinskih mestih, po vaseh in koncentracijskih taboriščih so bili ljudje izročeni neomejeni samovolji in krvoločnosti boljševikov. Noben opis ne more podati prave slike o tem terorju. Tu mora zadovoljiti skromno uradno poročilo. Tudi ni mogoče opisati vseh etap terorja v državljanski vojni, med kmečkimi vstaji in upori. Nekaj primerov bo zadovoljilo, da si more čitatelj napraviti sliko Čekinega delovanja. Čim dalje od Moskve, tem bolj nečloveško je divjal teror. Najbujnejše je cvetel v prvi vrsti na ozemljih, ki so bila pravkar odvzeta belim gardistom ali ki so jim morala biti spet prepuščena, ali pa v krajih, kjer je prišlo do delavske stavke, kmečkega upora ali do drugih nemirov. Tu je dosegel teror vse mogoče nečloveške in živalske oblike. V mestu Taganrogu so n. pr. v januarju 1918 zvezali petdeset mladih oficirjev ter jih žive vrgli v plavž. Iz bolnic so pobrali ranjence ter jih umorili. Nekega ranjenega učitelja so boljševiške usmiljenke zgrabile za roke in noge ter tako dolgo butale njegovo glavo ob zid, dokler se ni razpočila lobanja.¹ V mestecu Feodosiji na Krimu, ki šteje le nekaj tisoč prebivalcev, so usmrtili med 15. in 20. januarjem 1918 osem sto ljudi. Usmrtitve so se vršile takole: Ujetnike so zaprli v

notranjosti parnika Truvor. Nato so obsojence po vrsti vlekli na krov, kjer so jih oboroženi mornarji slekli, jim zvezali roke in noge ter jih položili na tla. Potem so jim mornarji odrezali uhlje, nosove, ustnice, spolovila in često tudi roke in noge, nakar so vrgli krvave okončine v vodo. Vsaka takšna usmrtitev je trajala 15 do 25 minut. Mornar Kulikov je v teku več noči izvršil 60 takšnih usmrtitev.² V mestu Rostovu so l. 1918 postrelili vse otroke v starosti od 14—15 let, ker so na ta ali oni način pomagali belim gardistom.³ V Harkovu so pet in sedemdesetletnemu nadškofu Radionu potegnili kožo z glave.⁴ V Omsku so po nekem delavskem uporu pretepli cele družine, med njimi tudi starce in žene v blagoslovljenem stanju, nakar so jih postrelili. Pred usmrtitvijo si je moral vsak izkopati svoj grob.⁵ V Blagoveščensku so našli trupla oficirjev in vojakov z gramofonskimi iglami pod nohti, z iztrganimi nohti in s koščki ramen pribitih na plečih.⁶ Na usurskem ozemlju so v juliju 1918 našli trupla čeških ujetnikov. Njih lobanje so bile razbite, spolovila odrezana, oči in jezik iztrgani.⁷ V januarju 1919 so v Kivu odnesli bolnike iz bolnišnice ter jih sredi ceste postrelili. Njih trupla so žrli psi.⁸ V istem času so v Permu škofa Andonika živega pokopali.⁹ Slične stvari so se godile po vsej Rusiji. V transkavkazijskem mestu Gjandji so l. 1920 izmed 50.000 prebivalcev ustrelili 20.000.¹⁰ Ista dejstva vsebujejo opis tiskovnega atašeya nemškega poslanstva na Estonskem Ericha Köhrerja, ki jih je bil objavil o boljševizmu v baltških pokrajinah.

² Istotam, Akti zv. 56.

³ Istotam, Akti zv. 56.

⁴ Višji državni pravdnik Krasnov: »V arhivu ruske revolucije.« Izdal S. V. Hesen; in material posebne komisije.

⁵ Elliotovo poročilo lordu Curzonu v marcu 1919, »Livre Blanc«, str. 132.

⁶ Knoxovo poročilo angleškemu vojnemu ministrstvu, »Livre Blanc«, str. 129.

⁷ Elston lordu Balfourju 18. I. 1919.

⁸ »Livre Blanc«, str. 80—81.

⁹ »Livre Blanc«, str. 78.

¹⁰ Arhiv ruske revolucije, zv. 9, str. 190.

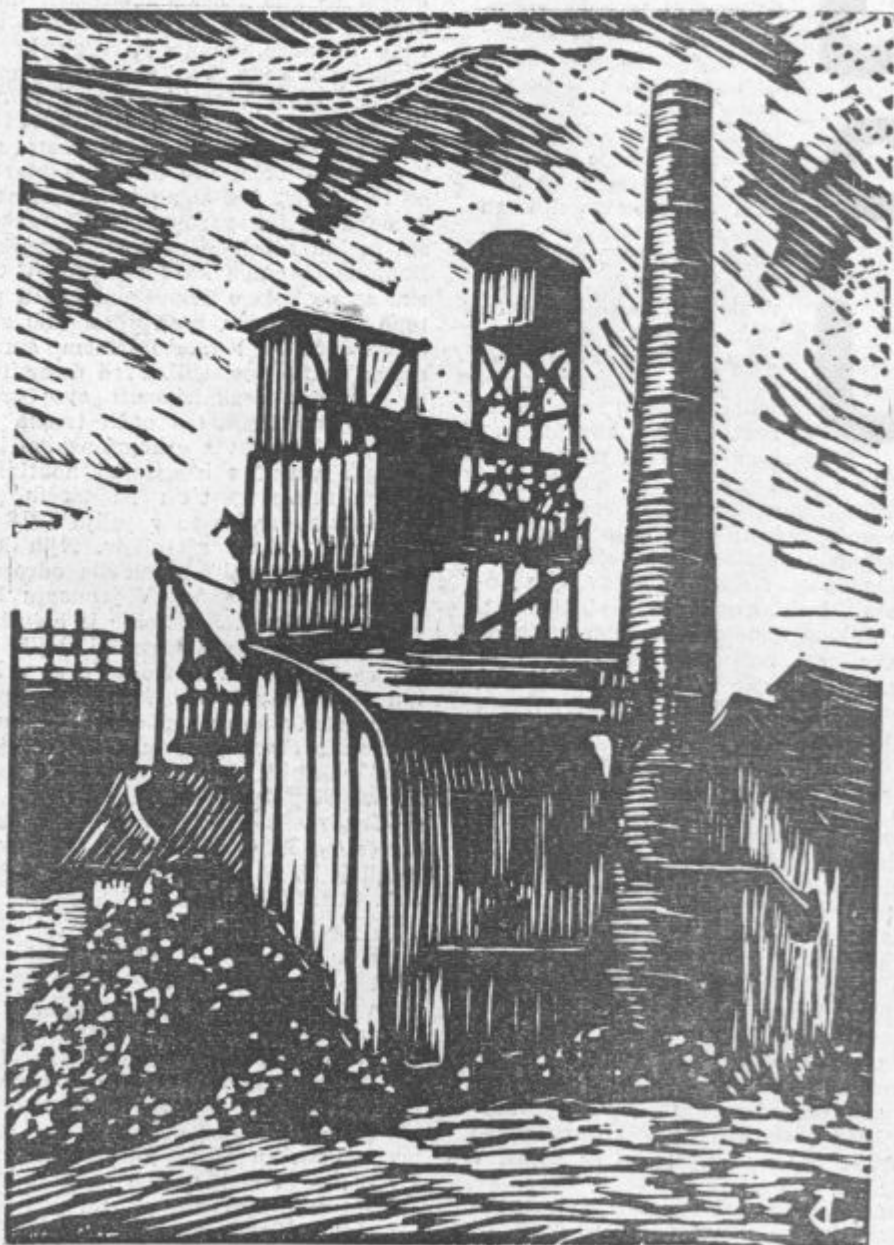
¹ Material posebne komisije za preiskavo grozodejstev v Taganrogu od 20. I. do 17. IV. 1918. Akti zv. št. 40.

Vsa ta zločinstva pa niso izrodki državljanske vojne, ampak v sistem povišana grozodejstva. Že 23. avgusta 1918 je pisal Lacis v »Pravdi«: »Na bojišču moramo vsem ranjencem prerezati grla.« Uvodnik četrte številke »Čekinega Vestnika« pa pravi: »Svoje ujetnike moramo kar najbolj rafinirano mučiti.«

Prav tako se je v bistvu godilo v no-

tranjih gubernijah, po kmečkih vaseh. Tako so n. pr. v Spasku ob prisiljeni navzočnosti okoliških kmetov javno ustrelili deset kmetov.¹¹ V nekem drugem kraju (Perm) se je zgodilo v decembru 1918 isto s kakšnimi 100 delav-

¹¹ Spomenica skupine socialnih revolucionarjev svetu ljudskih komisarjev v novembru 1919.

G. TYROLLER

PLINARNA (lesorez)

ci.¹² Na pokopališču v mestu Moršansk so zakopali živih osem kmetov.¹³ V mestu Petrovarsku so na bivših mesarskih stojnicah razstavili raztrgana trupla umorjenih kmetov, ki so jih bili postrelili kot talce. — Vse to se je zgodilo kot posledica kmečkih uporov.¹⁴ Celo »Pravda« je morala (št. 276 l. 1918) priznati teror nad kmeti. V naslednjih besedah opisuje razmere v vasi Nikolajevskaji: »Čeka je zaprla kmete v nezakurjene barake, jih slekla ter jih pretepla z železnimi drogovi.« Tudi po drugih gubernijah so se vršili pravi vojni pohodi Čeke proti kmetom. V pijanosti terorja niso imeli seveda niti časa, da bi preiskali razredno pripadnost aretirancev. V Besaperniju (gubernija Stavropol) se je posluževal preiskovalni sodnik Trukov naslednje metode: ukazal je, da morajo privedi aretirance pred njega. Aretiranci so mu morali pokazati svoje roke. Čigar roke so bile čiste, tega so vrgli kot meščana skozi okno na bajonete vojakov.¹⁵ Zaradi površnih preiskav se je dogajalo, da so bili ustreljeni soimenjaki, zlasti v pokrajinah, ki jih niso ogražali beli gardisti. Tako so n. pr. v Kievu ustrelili deset soimenjakov, ker so mislili, da je eden med njimi protiboljševik.¹⁶ Čeka v Odesi je prejela denunciacijo, da je neki Kusiel protiboljševik. Nato so prijeli enajst Kusielov in jih postrelili.¹⁷ Eno najgrozovitejših dejstev pa je slučaj v Jelisavetgradu, kjer so v maju 1920 ustrelili štiri deklice v starosti 3—7 let, ker je bil njih oče oficir belih čet.¹⁸

Poglavje zase so mučenja, ki so jih vršile pokrajinske Čeke. Evo nekaj vzgledov. V kubanski Čeki so položili aretirance na tla. Dva čekista sta vlekla žrtev za glavo, dva druga pa sta držala za ramena. Na ta način so bile napete vratne mišice, po katerih je tolkel čekist z železno palico.¹⁹ V isti jetnišnici so mučili tudi učiteljico Dombrovsko, ki so jo najprej onečastili. Nato so ji telo rezali s škarjami, prste pa tiščali s

kleščami.²⁰ V Kavkaski so obročkali žrtve z železnimi obroči, posejanimi znotraj z žebli. Potem so tolkli s kladivi po obročih.²¹ V Harkovu je imel preiskovalni sodnik Sajenko navado, da je med zasliševanjem vtaknil svoje bodalo v obtoženčevo telo, ki ga je ves čas zasliševanja sukal v rani.²²

²⁰ Melgunov, istotam str. 117.

²¹ Melgunov, istotam str. 118.

²² Melgunov, istotam str. 120.

D A L J E

TULIPANA

PLINSKA VOJNA 500 LET PRED NAŠIM STETJEM

Neki starinoslovci, obenem podkovani v kemiji, trdijo, da plinska vojna ni moden izum. Pri obleganju Delija so — kakor trdita Hoderer in Istin — blizu 500 let pred našo ero Beočani zgradili stroj, ki je metal zadušljive pline, čudno zmes žvepla, smole in oglja, da bi razbili ostanek atenske vojske. V XVI. stoletju je bila plinska vojna napredovala in Turki, ki so nos vtičali v Avstrijo, so dobili na glavo bombe, nabite z arsenikom, ki so se jim zdele neznosne in jih ustavile. Toda težko je nadaljevati primeri med temi starinskimi poskusi in današnjo kemijsko borbo. Med nekdanjimi »smrdljivimi lonci« in našimi najnovejšimi plini je toliko razlike, kolikor med antično naličnico in sedanjo plinsko masko.

T

¹² Elliot lordu Curzonu 5. III. 1919, »Livres Blanc« str. 131.

¹³ Spomenica Istotam.

¹⁴ »V tuj dežeh« zv. III. Prim. tudi »Rule in Spomenico

¹⁵ Višji državni pravdnik V. Krasnov: »V arhivu ruske revolucije«, zv. 8, str. 163.

¹⁶ Nilostonski Istotam str. 17.

¹⁷ Averback: »Čeka v Odesi«.

¹⁸ Melgunov: »Rdeči teror v Rusiji«, str. 112.

¹⁹ G. Ljusmarin: »Kubanska Čeka«.

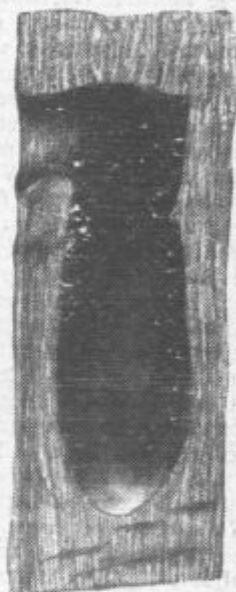
P T I Č J E Z I B E L K E

Od sv. Gregorja, ki mu naše ljudstvo pripisuje ljubko naloge, da vsako leto poženi in pomoži ptičice vseh vrst, je minul skoro mesec dni, da se novoporočeni parčki niso mogli posvetiti svojemu najvažnejšemu življenjskemu poslu: zagotovitvi potomstva. Golo drevje in grmovje še ni nudilo pticam možnosti, da si v skriti, košati roguži zviyejo gnezdo, travniki so mestoma še nedavno bili pokriti s snegom, tako da tudi one ptice, ki gnezdiijo po tleh in v zemlji niso mogle pričeti svojega posla, da bi se jih poslužile žolne, sinice, brglezi in drugi duplarji. Vse pa tudi ovirajo negotove prehranjevalne prilike, kajti najznačilnejša lastnost mladega pokolenja je zdrav tek in večni glad.

Ko pa se vreme ustali in se zemlja dovolj segreje, da vzbrsti gozd in ozelenel travniki, so naše drobne ptičice na delu, da pripravijo svoji deci udobne in prijetne zibelke. Nepoučen človek si misli, da so gnezda nekaki ptičji domovi, kjer ptice prenočujejo in kamor se zatekajo ob slabem vremenu. Toda gnezda niso nič drugega nego zibelke za ptičji naraščaj. Ko je mladež godna in poleti, se graditelja ne zmenita prav nič več za gnezdo, pa tudi mladiči se nikoli ne vračajo vanje. Le naš napredni vrabec uporablja svoje gnezdo tudi za prenočišče in prezimovališče.

Gnezdo sicer ni izključna značilnost za ptice, ker si ga stavijo tudi druge živali, med temi celo nekatere ribe, vendar so prvenstveno le ptice tiste, ki nanje vezemo svojo predstavo o gnezdu. Nekatere ptice si stavijo vsako leto nova gnezda, druge pa se vračajo v stara, če so le-ta še ohranjena. V načinu gradnje vlada med pticami prav velika raznolikost. Vsaka vrsta ima svoj lastni »izum«, ki se ga drži zvesto in izpreminja po potrebi samo, gradbena sredstva. Ptice v ujetništvu porabljajo gradivo, ki jim ga pač da človek na razpolago. Kakor je lepo kosovo gnezdo daleč od mest, tako smešno je, kadar si mora kos po mestnih ulicah iskati gradiva. Namestu mahu in bilk, so v mestu dobre cunje, trakovi in razne krpe, ki včasih po četrtr metra vise iz gnezda in opozarjajo nepoklicane na skrivnostni posel, ki se vrši v gnezdu. Tako cigansko gnezdo si je lani zgradil

kosov par na lipi ob Zmajskem mostu in mu je to postalo usodno. Paglavci so kmalu izsledili grad iz cunj in so ga razdrli, dasi je starka že teden dni sedela na svojih jajčkah. Tudi v pogledu skrbi

Gnezdo črne žolne

in natančnosti pri gradnji se ptice močno razlikujejo. Nekatera gnezdeca so naravnost umetnine, druga pa so zopet tako površno in zanikarno spletena, da je pravi čudež, kako se morejo v njih izvaliti in vzgojiti mladiči.

Običajno znaša gradivo samo samec, samica pa prevzame dolžnost graditelja. Vendar so tudi v tem pogledu izjeme. Pri ščinkavcih dela gnezdo samo samec, med tem ko samica samo opazuje njegovo pridnost, kvečjem, ako pomaga postlati notranjost, da je mladičem ugodneje in topleje. Največji umetniki pri stavbi gnezda so nesporno afriški ščinkavci-tkalci, ki si spletejo viseča gnezda s posebnimi obodi in z ventilacijo. Njihova gnezda so zares pletena, lahko bi rekli celo, kvačkana in ako bi jih človek hotel ponarediti, bi se mu to ne posrečilo. Dolge travnate bilke in razne kosmiče spletaajo na posebno zamotan način v okroglo ali podolgovato mrežo, ki jo včasih celo sešijejo s prožnimi vlakni. Tudi naš ščinkavec je izvrsten tkalec. Dolgo konjsko žimo splete tako spretno, da veže po več naneše-

nih plasti, sestojčih iz mahu, volne, mehke trave in drevesnega puha, ki ga dajejo nekatera drevesa, ko vzbrste.

Prave ilovnate ali zidane hišice si grade naše lastovice, ki se po več let

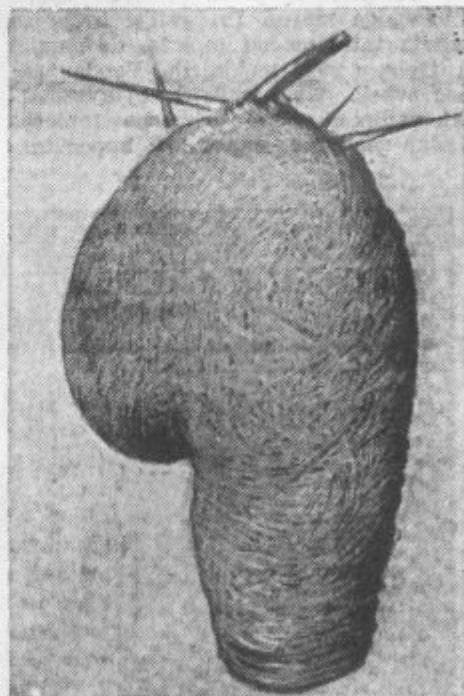
Gnezdo planinskega orla

vračajo v svoja gnezda in se včasih zanje bore z vsiljivimi vrabci. Njihovo delo pa se ne omejuje samo na to, da znesejo skupaj blato, marveč to gradivo izpremešajo s svojo slino, kar da posebno dobro malto. Brez sline bi blato v suši razpokalo in se razsulo. Naš drozd oblepi notranjost gnezda s trhlilim lesom, ki ga prežveči na isti način, kakor lastavica. Tako je gnezdo v notranjosti razmeroma gladko in toplo, plast iz prežvečene trhljevine pa je nenavadno močna. Znana so gnezda vzhodnoazijske lastovice — salangana — ki jih Kitajci zaradi obilne ptičje slin smatrajo za posebno sladčico. Gnezda v podobi velikanskega lonca si stavi brazilski ptiček, ki mu pravijo zato lončarček. Kakor je majhen, so njegova gnezda velika in tehtajo do 4 kg in pol.

Nekatere ptice so izvrstni kopači. Same si izkopljejo dolge hodnike v nepristopnih glinastih skladih. To velja za obrežno lastovico, ki skoplje do dva metra dolg rov v premeru kakih 6 cm in ga izgotovi v dveh do treh dneh. Na koncu rova si nastelje trave, mehkih korenin in perja. Zolne izdolbejo svo-

jim otrokom prebivališče v trhljih drevesih, sinice in brglezi pa porabijo zato že gotova prirodna dupla. Brglez zadela preveliko odprtino z blatom in puhti za vhod samo majhno luknjico. Neki indski ptič pa svojo samico doslovno zazida v duplo in ostavi samo malo odprtino, skozi katero ji nosi hrano. Ves čas valenja mora samica ostati na jajcih, šele kadar so se mladiči izvalili, sme starka iz dupla, da pomaga prehranjevati vedno lačne kljunčke.

Poleg naštetih umetnikov gradbene stroke imamo v ptičjem carstvu tudi mnogo vrst, ki si grade gnezda prav na ciganski način. Znesejo enostavno nekaj bilk v majhno jamico na tleh ali v drevesno duplo in to je vsa priprava za udobnost potomstva. Sove si po večini tako površno grade gnezda, druge ujede pa zneso skupaj nekoliko vejic, da je naravnost čudež, da jajčeca ostanejo na taki zanikarni zgradbi. Nič kaj ugledna gnezda si stavijo vrane, kavke, divje race, golobi, grlice in zlasti dnevene ujede. Vodne ptice nanosijo enostav-

Gnezdo ptičev tkalcev

no velik kup suhe močvirske trave, sredi katerega je manjša globina za jajca. Tivolška laboda sta lani imela osobito velik kup, kakor se za tako veliko ptico tudi spodobi. O umetnosti

in spretnosti pa pri tem ne more biti govora. Največja gnezda imajo pač ribji in planinski orli. Njih temelj je iz debelih vej, nato prihajajo vse tanjše in tanjše, dokler ni sam prostor za jajca in mladiče postlan s travico, mahom in dlako.

Vodeb ali smrdokavra dela čast svojemu imenu s tem, da svoje gnezdo zelo rad zamaže in utrdi s kravjekom. Pri izbiri kraja za gnezdo pa ni prav nič izbirljiv. Glavno mu gre za dobro skrivališče. Zoolog Pallas je našel vodebovo gnezdo s sedmerimi mladiči v prsnem košu človeškega okostnjaka, ostalega v gošči kot priča neznane žaligre. Za vodeba pravijo, da je nesnažen ptič, da pa je tak iz zelo praktičnih razlogov. V nesnagi se zaredi mnogo mrčesa, ki služi v hrano mladičem, da niso navezani samo na to, kar jim prinašata roditelja.

Posebna zanimivost med raznimi vrstami gnezd je gnezdo avstralskega divjega petelina, ki mu domačini pravijo tabon. Nekoliko tednov preden samica znese jajca, nanosi samec velik kup vlažnega listja in prsti do višine poldruga metra. Pri gnitju listja se razvija tako močna toplota, da samici ni treba sedeti na jajcih. Vendar samec zvesto pazi, da je v tej avtomatski valilnici vedno primerna toplota. Kadar je vroče, napravi v kupec luk-

nje za ventilacijo, po potrebi pa jajca popolnoma odkrije. To dela točno po trikrat na dan, — on že ve zakaj —, ne da se je učil modernega perutninarstva.

Med ptiči pa so tudi vrste, ki se prav nič ne ukvarjajo s potomstvom, marveč nalože posel valenja in hranjenja mladičev drugim pticam. V tej vrsti je znana osobito naša kukavica, toda tudi v drugih delih sveta žive ptice z enakimi sebičnimi in nelepemimi navadami. Kakor vse kaže, je temu vzrok poseben ustroj spolnih žlez. Jajčeca dozorevajo v velikih presledkih, dosežejo pa znatne količine, celo po 24 jajčec za vso poletno dobo. Tako bi roditelji ne mogli valiti jajc in obenem pitati še izvaljene mladiče. Ta nazor potrjujejo ameriške kukavice, ki sicer svoje mladiče same valijo, vendar pa obenem tudi drugim pticam podtikajo svoja jajčeca. Kukavica novega sveta sede takoj na prvo jajce in ga vali, tako da nahajamo v njenemu gnezdu mladiče najrazličnejše starosti. Pri tolikem oprasku se ni čuditi, da mora kako jajce dati v valenje in rejo drugim pticam.

Po dr. P. B. — B. B.-k.

POGLED V VOTLINO, KJER SO DOMOVALI PRED Približno 50.000 LETI NEANDERTALSKI LJUDJE

M A I M O N I D E S

DR. VLAD. TRAVNER

Vteku 10., 11. in 12. stoletja je dosegla židovsko-arabska kultura v Španiji svoj višek. Takrat so živeli v tesnih zvezah z muslimanskimi tovariši številni židovski misleci in umetniki, ki se niso proslavili s svojimi (arabskimi in hebrejskimi) književnimi deli samo med sorojaki, temveč so vplivali tudi na mišljenje in čustvovanje krščanskega in islamskega sveta. Kot naravoslovci — matematiki, fiziki in astronomi — so se odlikovali Kisdaj ben Izak (ok. 970), Izak ben Baruh Albalia (1035 do 1094), Abraham bar Ilja (1065—1136) in drugi. Umevno je, da so se zanimali židje v Španiji z zdravilstvom in mnogi njihovi znanstveniki tega časa so bili obenem praktični zdravniki, pred vsem na dvorih sultanov in kalifov. Znamenit svetovni potnik in zemljepisec je bil Benjamín iz Tudele (u. 1175); zgodovinar pa zlasti Abraham ben David (u. 1186). Vneto so proučavali židje hebrejski jezik, kar pričajo nadarjeni jezikoslovci, leksikografi in prevajalci Menahem ben Saruk, Abul Valid Merva (10. st.), Juda Hajaduš (11. st.) in drugi. Umevno je, da so se zanimali posebno za razlago sv. pisma (tore) in talmuda. Kot bogoslovci in obenem pravniki so si pridobili velike zasluge med drugimi rabi Juda ben Barsilai (10. st.), Jožef ibn Zadik (u. 1049), Izak ben Jakob Alfasi (u. 1133), zlasti pa globokoumni Moses ibn Esra (1092—1167). Te študije so napotile mnoge, da so se bavili z modroslovjem, pred vsem z nauki Aristotela in novega platonizma, ki so jih spoznali po Arabcih. Odlični modroslovci tega časa so bili n. pr. Bahja ibn Bakoda, pisec moralno-filozofske knjige »Dolžnosti srca« (1140), Jehuda ben Halevi (1083—1140), Ibn Esra i. dr. V tej dobi je vzcvetela znova tudi hebrejska poezija, kar pričajo pesniki rabi (in minister) Samuel Hanagid (11. st.), Izak ben Juda (u. 1089), Jožef ben Kisdaj, pred vsem pa Salamon ibn Gabirol (1020—70) in že omenjeni Jehuda ben Halevi, oba polna pesniškega zanosa in resničnega verskega čuta. Prvo mesto med temi in mnogimi drugimi odličnimi rojaki pa zavzema »slava vzhoda in luč zapada« (tako so ga imenovali že sodobniki) — rabi Mozes ben Maimon, znan v svetovni književnosti pod imenom Maimonides, židje mu pravijo — po začetnih črkah njegovega imena — tudi Rambam; Arabci pa Abu Imran Musa ben Abdulah (Maimun). Letos slavi židovstvo 800letnico njegovega rojstva; spominja pa se ga tudi ves ostali kulturni svet kot enega največjih in najplemenitejših mislecev vseh časov.

Rodil se je v Kordovi (po splošnem mnenju 30. marca 1135) kot potomec sta-

re in ugledne rodbine. Njegov učeni oče ga je poučeval že v rani mladosti v vseh panogah židovske vede (tori, talmudu, kabali i. dr.), pa tudi v grško-arabskem modroslovju, matematiki, fiziki, astronomiji, medicini itd. Že takrat se je odlikoval Maimonides po svoji izredni marljivosti in bistroumnosti ter po svojem čistem in trdnem značaju. Ko je zavzela l. 1148 fanatična islamska dinastija Almohadov Andaluzijo, je zapustila Maimonidova rodbina domovino in se preselila — po krajših bivanjih v raznih španskih krajih — l. 1159 v Fes (Maroko). Tu je živel do l. 1165, ko je morala oditi zaradi verske nestrpnosti prebivalstva znova v pregnanstvo. Preko Ake, Jeruzalema in Hebrona je prišla slednjič v Egipt, kjer je našla varno zavetišče v Fostatu pri Kairi. Tu se je pečal Maimonides v družbi svojega brata prvotno z zlatarstvom. Toda kmalu je postal telesni zdravnik mogočnega sultana Saladina (1169—93) oziroma njegovega naslednika Aziza ter vrhovni rabin v državi. Njegov položaj na strogo islamskem dvoru pa je bil čisto težak. V tem času je ustanovil v Aleksandriji znamenito židovsko šolo, ki je delovala dolga desetletja v duhu svojega mojstra. Umrl je 13. decembra 1204 v Fostatu.

Kljub burnemu življenju si je pridobil Maimonides izredno obsežno in temeljito izobrazbo v vseh panogah tedanjega znanja, tako da ga smemo opravičeno imenovati največjega vseznalca židovskega naroda. Kot zdravnik je napisal za sultana novega sina več razprav, n. pr. o astmi, hemeroidih, strupih, nauk o zdravju in razlage »afrozizme« Hipokratovih in Galenovih del. Nadalje se je bavil z matematiko, fiziko in astronomijo, zlasti pa z razlago sv. pisma in talmuda oziroma mišne (t. j. ustnega izročila, ki tvori podlago talmudu) in z modroslovjem. Slednjič se je zanimal za vsa časovna vprašanja in pošiljal svojim sovernikom številne okrožnice različne vsebine.

Njegova tri glavna dela, s katerimi si je postavil časten spomenik za vse čase, so: »Komentar k mišni« (arabsko), »Mišna-Tora« (»Ponavljanje zakona«, hebrejsko) in »Dalabat Hairine« (»Voditelj močeh se«, arabsko). Obsežni »Komentar« je dovršil pisatelj l. 1168 in ga je imenoval sam »Sirag« (= »Luč«), ker je hotel, da bi ga razumeli tudi preprosti Mozesovi verniki. V tem delu je postavil Maimonides 13 glavnih verskih načel, ki tvorijo še danes podlago židovske dogmatike. Zato je bil »Komentar« preveden večkrat v hebrejščino (in druge jezike) in je sedaj skoraj v vseh izdajah talmuda. »Mišna-Tora«, pozneje imenovana tudi »Jad hasaka« (»Močna roka«), je izšla v l. 1178

do 1780. Obsega 14 knjig in je prva strogo znanstvena, za vse poznejše čase veljavna kodifikacija židovske verske in posvetne zakonodaje.

Za nežide najznamenitejša in najzanimivejša knjiga velikega misleca pa je »Dallat-Hairine« (1190). V njej skuša Maimonides spraviti v sklad človeški razum z božjim razodetjem ali bolje Aristotelovo in novoplatonsko modroslovje s sv. pi-

smom in talmudom. Osnovne misli so: Bog je podelil vsakemu človeku željo po resnici in nagnjenje k spoznavanju. Če sledi tem silam, ga podpira delovni razum. S tem in s čistim npravnim življenjem doseže nesmrtnost svojega duha. Duše pa, ki se oklepajo snovi, ki hrepene le po živalskih (telesnih) dobrinah in ki se ne morejo dvigniti k dobroti in resnici, propadejo s telesom vred. Maimonides uči, da

BREZOV GAJ POMLADI (Foto)

je človeška volja popolnoma svobodna; priznava pa, da ne moremo rešiti z razumom velike skrivnosti svobode naše volje in božje previdnosti. To knjigo je prevedel že l. 1200 Samuel ibn Tibbon v hebrejski jezik; poznejše prevode sta oskrbela zlasti Harisi in sloveči židovski minister Abravanel (ok. 1490). Danes je delo pod naslovom »Mare nebulim« v židovskem svetu splošno znano. Izšlo pa je tudi v drugih jezikih, zlasti v latinskem (1230: »Dux neutrorum« in 1629: »Doctor perplexorum«), v novejšem času pa v

francoščini (Munk; »Le guide des égarés«, 1856—66) in nemščini (1838, 1864, 1923 do 1924). V srednjem veku je vplivala ta versko-moralna knjiga silno na islamske, še mnogo bolj pa na krščanske mislece, zlasti na Alberta Magna (1193—1280) in Tomaža Akvinskega (1227—1274). Takrat — v dobi sholastike — so se pojavili namreč tudi v katoliški cerkvi povsem isti problemi, s katerimi se je bavil Maimonides. Vpliv knjige pa se pozna še danes posebno pri strogo vernih židih.

IZ LITERARNEGA SVETA

STANKO VRAZ IN PREKMURCI

Ob priliki proslav stoletnice ilirizma na našiholah ne bo odveč, če zberemo in pregledamo odnose Stanka Vraza do prekmurskih Slovencev.

Stanko Vraz je prekmurškemu ozemlju po svoji domaćini najbližji pesnik. Bil je pa tudi — kolikor doslej vemo — prvi slovenski izobraženec, ki je potoval po slovenski zemlji med Muro in Rabo. Že leta 1834. je opozoril Vraz Matijo Čopa na štajersko in »ogransko« slovenščino, nakar je Čop sklenil, da bo ta obrobna slovenska narečja bolj upošteval.

Pri svojem nabiranju narodnih pesmi je prišel Stanko Vraz tudi na Prekmursko, in sicer l. 1838. Pri tej priliki se je seznanil s kaplanom Soldatičem v Beltincih, ki mu je izročil nekoliko pesmi iz zbirke rajnega župnika Novaka v Turnišču, o katerem je zabeležil Vraz, da je bil na dobrem glasu kot dober poznavalec slovenščine. Imel je zbranih mnogo narodnih pesmi, katerih večina pa je po njegovi smrti propadla. O ohranjenih pesmih pravi Vraz, da niso kritično zapisane, češ, da jih je popravljal po purističnih načelih, ki so škodovala tudi Korytkovi zbirki slovenskih narodnih pesmi. Toda Vraz je ravnal — podobno nekritično, ko je izpreminjal prekmursko besedilo v ilirsko ali pa priško-štajersko. Beležka, po kateri so povzeta gornja izvajanja, je objavljena v štrekljevih Slov. narodnih pesmih II. del, str. 1357.

Vraz je svoje zapisovalce in pevce narodnih prekmurskih pesmi zabeležil. Poleg Š. Novaka so bili to še: Ferenc Novak, Josip Varga (zapisovalci), Žuža Madžarova, »luteranska ilirka iz Železne stolice Ugarške« iz Večeslavec; Eva Rajžarka, luteranka, Slovenka iz Prekmurja, predela gornjoilirskog iz Djerečovacah (Jerčavci); Kata Dnj, Slovenka iz Turnišča na Prekmurju. — Tako je Vraz v rokopisu prvi rabil, kolikor doslej vemo, naziv »Prekmurjec« (objavil štrekelj 1895—98), ki se do prevratne dobe v slovenskem tisku ni pojavil.

Kaplan pri Sv. Juriju Jožef Varga je moral biti z Vrazom v ožjih stikih; ohranjeno je namreč Vargovo pismo Vrazu z dne 26. jul. 1838 (Vienac 1880, 606—7), v katerem mu sporoča, da mu pošilja »frilice«, to je posvetne narodne pesmi. Če bi utegnil, piše dalje, bi mu spisal tudi »nekaj o izvoru, nraveh in običajih Vandalov« (= prekmurskih Slovencev; stavek je pisan v latinščini). Pismo končuje z besedami, da »k Narodnosti, štere ne tajim, pridam ete frilice«.

Vraz je v svoji zbirki »Narodne pesni ilirske...« (Zagreb 1839) objavil pod napisom »Vogerske (iz železne ino saladske stolice)« na str. 138—145 pet prekmurskih pesmi; pri dveh je označil zapisovalca Jožefa Varga. — Med »Dodane štajerske romance« je uvrstil pesem »Marko devojko prosil« (str. 196—198), ki je znana prekmurska »Marko skače«. — Ostale pesmi so ostale v Vrazovi zbirki, iz katere jih je objavil K. štrekelj (njih seznam glej v zborniku »Slovenska krajina« 1935 v Bibliografiji).

O svojem nabiranju pravi Vraz sam v slovenskem predgovoru: »... in sahodni Vógèrski péšice hode jih nekaj sam pribral, nekaj pa sbe nabranih od pismouzhennih Slovenzov sa isdanje dobile« (str. 23). V tabeli, ki služi za jezikovno razlago, beleži tudi prekmurske dialektične posebnosti; pri glasu »oa« : droaga« beleži »u Večislavcih žel. varm« (egye = županija) (str. 19—20).

Stanko Vraz pa je pritegnil prekmursko ozemlje tudi v svoje pesniško delo. Pesnitev »Babji klanjace« (Děla III, 115 sl.) se dogaja deloma »onkraj Mure« in v »spev se pričinja«: »Stoje dvori u Lendavie. Na Prekmurškem pa je pozorišče odlomka »Bjelotinc« (Děla III, 150—155). Prvotno je nameraval Vraz napisati slovensko pesnitev z isto snovjo, pozneje pa jo je napisal v srbohrvaščini. Zanimiv je začetek pesnitve:

Šta se biel s dalka iz dubrave?

Il je ono kip Slovenke krotke?

Več je zvonik crkve Bjelotinake.

V sledečih verzih opisuje okolico beltinske cerkve, »perivoj cvatučice« ob koncu vasi, grad in zeleno dobrovo ob njem. V gaju pojo ptiči. V drugem delu nam predstavi pesnik: »Eno sredi gradu na pomolu — gospa živa, sela vlastelica«, poleg nje pa sin edinec Radko — »pravnik roda slavnih Privine«. Na dolgo opeva Vraz deško lepoto njegovo. V tretjem delu izvemo, da je imela gospa živa »devetero muške djece«, a so ji vsi pomrli. Ker si je želela otroka, ji je »vješta baka« svetovala, naj se obrne do neke žene v logu. In s tem se Vrazov odlomek konča.

Gotovo je dal Vrazu pobudo za pesnitev obisk Beltincev l. 1838, kakor je prej omenjeno. Da bi pa v beltinskem gradu kdaj živeli Pribinovi vnuki, to je bila le Vrazova romantična domišljija. Vilko Novak.

MERCURE DE FRANCE O JUGOSLOVANSKEM SLOVSTVU

V svoji knjigi, datirani s 15. aprilom 1935, je Mercure priobčil pod zaglavjem *Lettres yougoslaves* sedem strani, posvečenih dubrovniški književnosti, L. Vojnoviću (*Histoire de Dalmatie*), sodobnim hrvaškim in srbskim piscem, posebno M. Vukasoviću, itd. V drobno tiskanem dostavku *Memento* omenja slovenica, kar jih je dobil: novo izdajo Pretnarjevega franc.-slovenskega slovarja. Kramolčevo zbirko »Domovina«, Kozakov zajetni roman »šentpetere«, Miška Kranjca »Težake«, frankofilsko kritiko podpisanega poročevalca. — Škoda, da navzlic mojemu priporočilu niso iz Jugoslovanske poslali »Slovenske lirike« in drugih tehtnih del. Tako morajo naše pesnike zastopati le prej omenjene prigodnice. Naslov našega poročevalca Ljuba Sokolovića je: M. Philéas Lebesgue. La Neuville/Vault par Beauvais (Oise), Francija. A. Debeljak.

PNEVMATICNA KOLESNA V POLJEDELSTVU

V kulturnih deželah izpodrivajo pri vozilih kolesa s pnevmatiko čedalje bolj stari tip koles z železnimi platišči. Propagando za taka kolesa so začela delati v prvi vrsti gozdarska podjetja, ki pri prevažanju lesa največ trpe od slabih potev. Vozove za prevažanje hlodov so začeli najprvo opremljati s kolesi s polno gumo. Izvrstne izkušnje, ki so se jih pri tem nabrali, pa so podjetnike kmalu dovedle do tega, da so težko, polno gumo zamenjali s pnevmatiko istih dimenzij, kakor jo imajo avtomobilska kolesa. Pokazalo se je, da je mogoče pri prevažanju lesa izhajati pri zmanjšanem tovoru s tretjiino vprežene živine, če se uporabljajo namestu železnih gumijastih koles in da se razen tega znatno zmanjšajo stroški za vzdrževanje potov.

MNEMOTEHNIŠKI VERZ

Glasnik jugosl. prof. društva je priobčil v februarški številki člančič Stevana Pavlovića pod naslovom *МЕРКВЕР БР. II.*

Na prvi pogled sem osupnil, kaj imam pred seboj: mrkvo — korenje — franc. carotte, ki pomeni v argotu sleparsko igro? Toda definicija me je zmodrila. Gre za to, da si zapomniš čim več decimalk Ludolfovega števila. Gole številke pa je težko v glavi obdržati. Zato so učenjaki zložili stih, navadno rimane, da so si lažje vtisnili v spomin zaporedje. Tak stih imenuje naš avtor: merkver. Odkod pa ta spak? Menda je nemški Merkvers: s francosko razlago! Kolikor črk ima, tolikšno številko predstavlja. Vzemimo za zgled 1. francoski spominski granes za prvih 30 decimalk, ki se glasi:

3 1 4 1 5 9 2 6
Que j' aime à faire apprendre un nombre
5 3 5
utile aux sages!
8 9 7 9
Immortel Archimède, artiste ingénieur,
3 2 3 8 4 6 2 6
Qui de ton jugement peut priser la valeur?
4 3 3 8 3 2 7
Pour moi, ton problème est de pareils
9
avantages.

2. Nemški spominski verz za prvih 23 decimalk slove:

3 1 4 1
Wie o! dies π
5 9 2 6 5 3
macht ernstlich so vielen viele Müh!
5 8 9 7 9
Lernt immerhin, Jünglinge, leichte Ver-
selein,
3 2 3 8 4 6 2 6
wie so zum Beispiel dies dürfte zu merken
4
sein!

3. Srbski primer za prvih 32 decimalk:

3 1 4 1
Cuj, i broj π
5 9
možeš zapamtiti —
2 6 5 3 5
sa pesmom, dragi moj brate,
8 9 7 9
otkrivaš decimalne brojeve konstante;
3 2 3 8 4
Rad je lak, priznaće svak,
6 2 6 4 3
brojke po rečima čita čak. —
3 8 3
Ova vrednost ima
2 7 9
da posluži obrascima
5 0
kruga 0

Ta zgled je lahek in bo lahko služil tudi našim srednješolcem. (k)

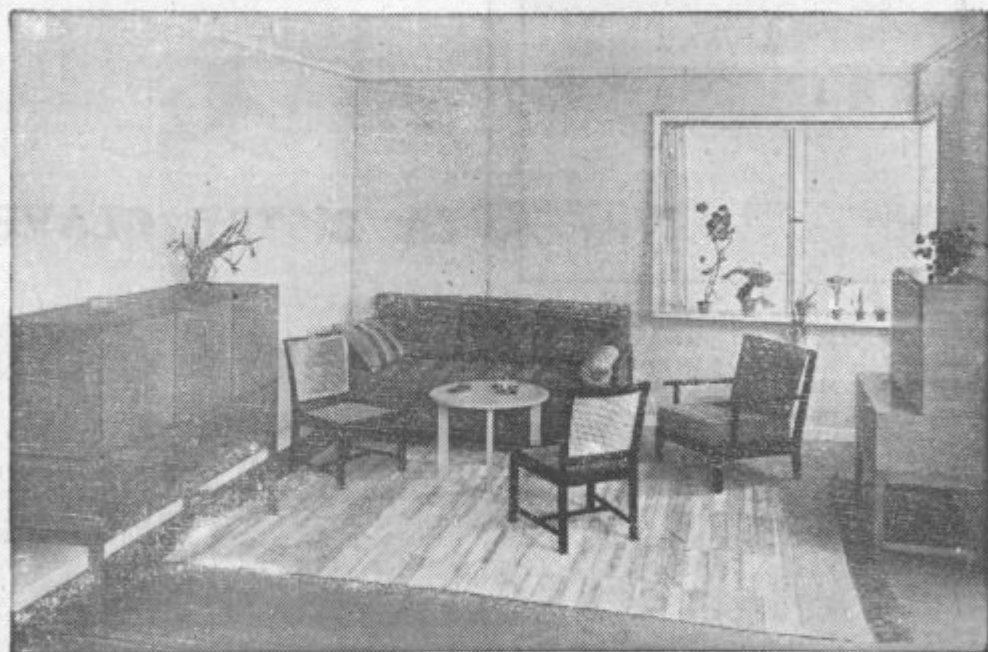
Č L O V E K I N D O M

NOVODOBNA OPREMA

Dasi smo priobčili na tem mestu že mnogo slik in člankov o modernem stanovanju in njegovi opremi, nas arhitekti zmerom znova presenečajo z novimi idealnimi osnutki. Vedno znova vidimo, da se stanovanjska oprema v vnanjosti še bolj poenostavlja, dobiva čedalje bolj prikupne in priročne oblike, na znotraj pa je čedalje bolj praktično razporejena, kar se tiče bifejev, omar in komod. Na ta način si ta novi slog opreme osvaja vedno več na-

bi stene oživljajo. Vsa lepota opreme pa je odvisna od fine izdelave našega domačega lesa, pa naj bo potem isto s kakršnokoli barvo lakirano, luženo, svetlo ali motno polirano. Hrast, bor, bukev, hruška, črešnja nam dajejo izboren material, ki ga mora dobiti spretni, vestni, na svojo obrt ponosni mizar v roke, umetnik, ki mu tako rekoč z obdelavo vdahne dušo, da pod njegovimi rokami zaživi.

Prav tako je potem odvisna lepota opreme od gospodinje, ki jo dobi v last, mora

klonjenosti tudi onih konzervativnih ljudi, ki so spocetka odločno odklanjali vsakršno prednost novim, nečuvno smelim, že skoro bizarno preprostim, oglatim in težkim oblikam moderne stanovanjske opreme.

Slika, ki jo to pot priobčujemo, bo že na prvi pogled marsikomu všeč. Marsikdo jo bo zamišljeno premotiral, ne da bi znal tolmačiti, zakaj naj bi mu ne bila po volji. Mladi par, ki ravno sanja o lastnem domu, bo pa gotovo navdušen za tako idealno preprosto in vendar elegantno in okusno opremljeno sobo, čeprav jo bo nekoliko po svoje korigiral in izpopolnil in ji dal pečat svoje osebnosti. Miza bi bila na primer lahko nekoliko višja in večja, kar bi ugodje onih, ki bi sedeli okoli nje, brez dvoma dvignilo. Zavese na oknu iz prosojnega blaga, v taki barvi, ki bi odgovarjala barvi sten, bi lepoto sobe še povečale. Par manjših na vsak način originalnih slik ali dobrih, umetniških pokrajinskih fotografij

jo negovati, ne kakor mrtev predmet, ampak kakor živo bitje, ki je namenjeno, da ji služi in obenem lepša to, kar imenuje človek dom. In to ni težko. Saj preprosta oprema da kar mogoče malo dela, vsako tako zvano glavno čiščenje odpade, ker jo vsak dan lahko brez velike zamude časa do dobrega osnažimo. Preprosto, lepo izdelano pohištvo je kakor lepa, zdrava in pametna gospodinja; ne potrebuje nikakih lepotil in umetnega nakita, samo snago.

X. Y.

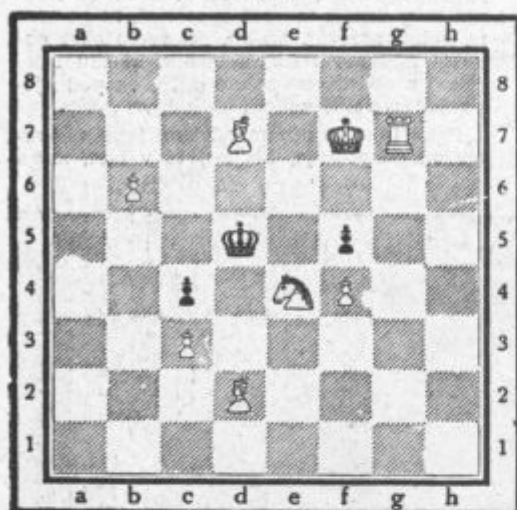

PROBLEM 117

I. W. Lillija

Prva nagrada na turnirju finske šahovske zveze

Mat v treh potezah

PARTIJA Z MOSKOVSKEGA TURNIRJA

(Igrana v II. kolu 16. februarja 1935)

Indska igra

Beli: Lillienthal

Črni: Ragozin

1. d2—d4	Sg8—f6
2. c2—c4	e7—e6
3. Sb1—c3	Lf8—b4
4. a2—a3	Lb4×c3+
5. b2×c3	c7—c5
6. f2—f3	d7—d5
7. e2—e3	0—0
8. c4×d5	e6×d5
9. Lf1—d3	Sb8—c6
10. Sg1—e2	Tf8—e8
11. 0—0	a7—a6
12. Dd1—e1	b7—b5
13. De1—f2	Lc8—e6
14. h2—h3	Ta8—a7
15. Lc1—d2	Dd8—b6
16. Tf1—b1	Ta7—e7
17. a3—a4	c5—c4
18. Ld3—c2	Le6—c8
19. Se2—g3	h7—h5
20. Sg3—e2	Sc6—d8
21. Ta1—a2	Lc8—d7
22. a4×b5	a6×b5
23. Tb1—a1	Ld7—c8
24. Ta2—b2	Lc8—d7
25. Df2—h4	Sd8—e6
26. Kg1—h1	Se6—f8
27. Se2—g3	Te7×e3
28. Ld2×e3	Te8×e3
29. Sg3×h5	Sf6×h5
30. Dh4×h5	Ld7—c6

31. Dh5—g5	Te3×c3
32. Dg5—d2	Tc3×c2
33. Tb2×c2	Sf8—e6
34. Ta1—d1	b5—b4
35. Tc2—b2	b4—b3
36. Dd2—c3	Se6—c7
37. Tb2—e2	Db6—a7
38. Dc3—b4	Sc7—b5
39. Te2—e7	Da7—a3
40. Db4—e1	c4—c3
41. Te7—e8+	Lc6×e8
42. De1×e8+	Kg8—h7
43. De8×f7	Da3—a8
44. Td1—e1	Sb5—d6
45. Df7—c7	c3—c2
46. Dc7×d6	b3—b2
47. Dd6—f4	Da8—c6

3ell kapitulira.

ZA BISTRE GLAVE

234

Vse človeštvo na istem prostoru

Recimo, da je na zemlji najmanj 1600 milijonov ljudi. Vse to človeštvo bi imelo dovolj prostora na ravni ploskvi s površino 1600 km², če bi vsakemu človeku pripadel 1 m². Mislimo si nad to ploskvijo (kvadratom s 40 km stranske dolžine) goro v višini kakšnih 3800 m, tedaj bi bila površina te gore več nego dvakrat večja od površine temeljnega kvadrata. Ali bi v tem primeru na tej gori stalo tudi več nego dvakrat toliko ljudi?

Rešitev k št. 230

(Res čudno!)

Zakonca (A, B) imata hčer, potem se daska ločiti in oba se znova poročita. Ta dva nova zakona dasta po enega sina.

Rešitev k št. 231

(Muhasto število)

število 6.

Rešitev k št. 232

Letalo v vetru)

Polet tja se izvrši z brzino 350 km na uro, polet nazaj z brzino 250 km. Zato traja polet tja 300 : 350 ur, polet nazaj 300 : 250 ur. Skupni polet je torej 300 : 350 + 300 : 250 = 72 : 35 ur ali nekaj več nego dve uri!

Rešitev k št. 233

(Zvito vprašanje)

Če postavimo oboje na obe škodeli zelo občutljive tehtnice, bo zlato težje, ker odriva plutovina večjo količino zraka, ki jo je treba odšteti od njene teže.

H U M O R

Samogovor

Vdova (med pogrebom svojega moža):
»Koliko rož! Kako bi jih bil moj mož vesel, če bi to doživel!«

Neporočen

»Ali je igralec, ki me je včeraj nagovoril, neporočen?«

»Da, celo dvakrat!«

Radio in živali

»Vaš novi radijski aparat je ves razbit! Kaj naj to pomeni?«

»Da... snoči so prenašali živalske glasove, pa se je naša doga malo preveč zanimala zanje!«

Draga starina

»To je lonec iz stare Troje, vreden 200 tisoč dinarjev.«

»Grom in strela! Kako neki so mogli tedaj ljudje plačati tako visoke cene!«

Vprašanje vesti

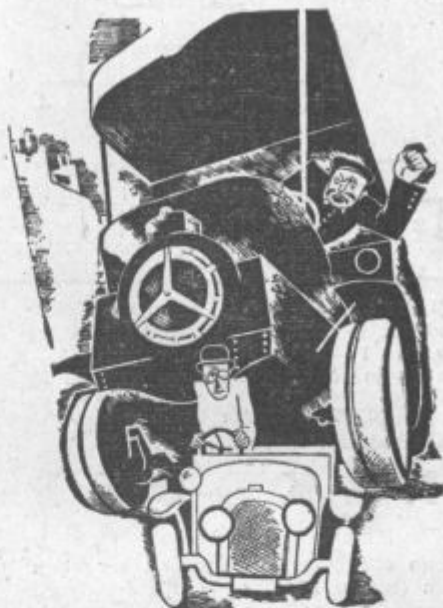
Ali sme pes, ki je ukradel klobaso, postati policijski pes?

V restavrantu

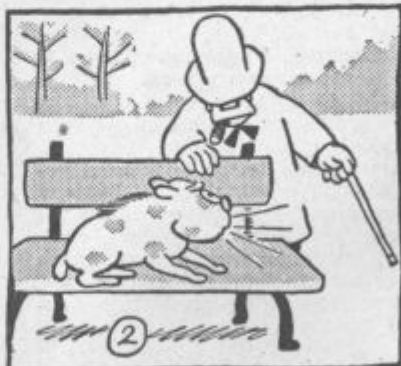
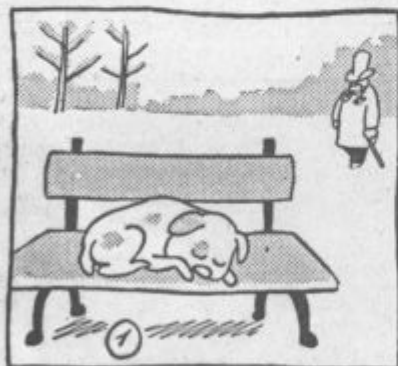
Gospa K.: »Gospod glavni natakar, kaj so naročili ti za sosedno mizo?«

»Chambre séparée, milostiva.«

»Dobro, prinesite tudi nam dve porciji!«

NA DEZELNI CESTI

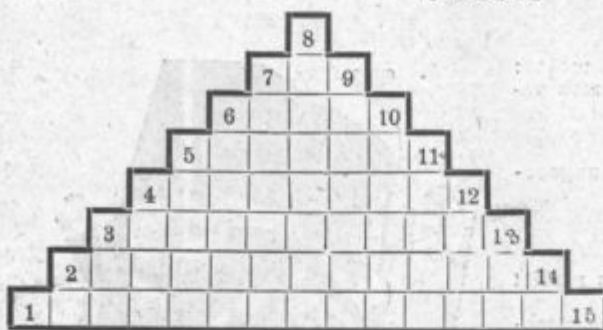
Copyright P. L. B. Box & Copenhagen

ADAMSONOV PLINSKI NAPAD

PIRAMIDA

Crassus

birji, 11. kraj v južni Ameriki (Corrientas), 12. črka, ki v matematiki pomeni pravi kot + zastareli srbski izraz za konjušnico, 13. srbsko krstno ime. — Vodo-
ravno: 1—15 pa tudi narobe, in 1—8—15 ali pa 15—8—1 izrek o mestu, ki
nam ga je očeval pokojni general R. Maister.

REŠITEV »LIRE« V ŠT. 17

Ceta »Rodina«, ki kani do Rateč.

ANEKDOTE

Prava vljudnost

Mnogo občudovana francoska krasotica Cordier (umrla l. 1885) je bila na dvoru Napoleona III. najlepša, pa tudi najbolj duhovita dama. Brez števila je doživela prijetnih dogodivščin in mnogo tujih knezov je klečalo pred njo. S svojo vnanjostjo in živahnostjo je znala pritegniti nase tudi strogega ruskega velikega kneza Konstantina, ko je bil v gosteh na francoskem dvoru.

Cesarica Evgenija, Napoleonova žena, je opazila to Konstantinovo slabost in ga je zato vprašala na dvorni veselici:

— Katero izmed navzočih dam pa vaša visokost najbolj občuduje?

— Madame, oprostite, se je izmotal veliki knez, saj me poznate kot slabotnega človeka. Pri meni je še zmerom tako, da kljub drugačnim zahtevam bontonā zmerom najbolj občudujem svojo ženo, razen nje pa prav nobene ženske.

Veliki knez se je po tej preskušnji skrbno izogibal Cordierove.

Samo ne lisjakov

Ruska carica Katarina II. (1729—1796) je prejela, ko je v mladih letih odhajala v Rusijo, od princa Henrika, brata Friderika Velikega, tale nasvet:

— Zdaj greste v deželo, kjer vam bodo stregli medvedi!

— To še ne bo tako hudo, — je dejala princesa, — želim si pa zelo, da bi ne imela okoli sebe lisjakov.

S tem je mislila na oba brata, med katerima posebno Friderik ni užival nikoli njenega zaupanja.

Primerno stanovanje

Lavrencij Sterne, angleški pisatelj, ni bil posebno ljubezniv nasproti ženskam in je rad zapisal kakšno neprimerno. Ko so nekoč govorili o nesramnosti in oslad-

nosti, se je Sterne silno razjezil in dejal:

— Kdor govori ali piše osladno, bi mu bilo treba dati na mestu zaušnico ali pa ga obesiti na lastnih vratih.

— Tako je prav, — je izpopolnil Garrick, — toda vi gotovo stanujete v najlepšem stanovanju.

Kaj je prav

Nemški cesar Leopold I. (1640—1705) je imel na dvoru cele vrste slug. Ko so mu nekoč ugovarjali, da je te služinčadi zanj mnogo preveč, je odgovoril nedvoumno:

— Res je, preveč jih je; toda res je tudi, da ne potrebujem jaz njih, temveč le oni mene!

»ZALIVANJE« CESTE